

Nr 132

Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om lokal kristidsförvaltning, m. m.; given Stockholms slott den 11 maj 1973.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över handelsärenden, föreslå riksdagen att bifalla de förslag om vars avlåtande till riksdagen fördragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts

Min allernådigste Konungs och Herres sjukdom:

CARL GUSTAF

KJELL-OLOF FELDT

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås en modernisering av lagstiftningen angående kommunernas skyldighet att i kristid fullgöra uppgifter av betydelse för folkförsörjningen. En sammanfattning av regelsystemet på området lämnas som bakgrund till moderniseringen, vilken huvudsakligen är av formell natur.

1 Förslag till

Lag om lokal kristidsförvaltning

Härigenom förordnas som följer.

1 § Kommer riket i krig, träder bestämmelserna i 2 § i tillämpning. När kriget upphört, förordnar Konungen före avslutandet av den riksdagssession som börjar närmast efter krigets slut, att bestämmelserna icke vidare skall tillämpas. Detta gäller dock ej i den mån bestämmelserna alltjämt skall tillämpas på grund av förordnande enligt andra stycket.

Vid krigsfara vari riket befinner sig och under förhållanden som avses i 1 § tredje stycket allmänna ransoneringslagen (1954: 280) får Konungen förordna att bestämmelserna i 2 § skall tillämpas. Sådant förordnande skall inom en månad, eller om riksdagssession ej pågår, inom en månad från början av nästkommande session underställas riksdagen för prövning av frågan om förordnandet skall bestå. Sker ej sådan underställning eller godkänner ej riksdagen förordnandet inom två månader från det underställning skett, förfaller förordnandet. Upphör krigsfara som föranlett förordnandet, skall förordnandet upphävas före nästkommande riksdagssessions avslutande.

2 § Kommun är skyldig att i den omfattning Konungen bestämmer fullgöra uppgifter för att fylla befolkningens eller produktionens behov av viktiga förnödenheter eller för att tillgodose annat ändamål av betydelse för folkförsörjningen.

Det åligger kommun att i den omfattning Konungen bestämmer medverka vid allmän prisreglering.

3 § Bestämmelser om skyldighet för kommun att i fredstid vidtaga de förberedelser, som fordras för att kommunen skall kunna fullgöra uppgifter enligt denna lag, finns i lagen (1964: 63) om kommunal beredskap.

4 § Uppgift enligt 2 § och planläggning, som föranledes därav, ankommer på kristidsnämnd.

Kommun kan tillsätta särskild kristidsnämnd. Om särskild kristidsnämnd ej finns, skall kommunstyrelsen vara kristidsnämnd. Kommun kan också uppdraga åt annat kommunalt organ att vara kristidsnämnd.

5 § Ledamöter och suppleanter i särskild kristidsnämnd väljes av kommunfullmäktige till det antal fullmäktige bestämmer. Antalet ledamöter får ej vara under fem. Valet skall vara proportionellt, om det begäres av minst så många väljande, som motsvarar det tal, vilket erhålles, om samtliga väljandes antal delas med det antal personer valet avser, ökat med 1. Om förfarandet vid sådant proportionellt val finns särskilda bestämmelser. Sker ej val av suppleanter proportionellt, skall bestämmas den ordning, i vilken suppleanterna skall inkallas till tjänstgöring.

I fråga om särskild kristidsnämnd i annan kommun än Stockholm äger bestämmelserna i 32—36 §§, 37 § första stycket och 38—42 §§ kommunallagen (1953: 753) om kommunstyrelsen samt 45 § andra och tredje styckena samma lag i fråga om där avsedd nämnd motsvarande tillämpning. Protokoll behöver dock ej innehålla annat än förteckning över närvarande ledamöter och beslutet i varje ärende.

Beträffande kristidsnämnd i Stockholm gäller 51 § kommunallagen (1957: 50) för Stockholm med undantag av hänvisningen till 39 § andra stycket nämnda lag. Dessutom gäller vad kommunfullmäktige föreskriver enligt samma lag. Protokoll behöver dock ej innehålla annat än förteckning över närvarande ledamöter och beslutet i varje ärende.

Utan hinder av 2 § 2 förvaltningslagen (1971: 290) äger 4 och 5 §§ nämnda lag tillämpning i samtliga ärenden hos särskild kristidsnämnd.

6 § Bestämmelser om kommunal krigsorganisation finns i lagen (1964: 63) om kommunal beredskap.

Om överflyttning av uppgifter, som tillkommer viss kommunal myndighet, till annan sådan myndighet finns föreskrifter i lagen (1942: 87) med särskilda bestämmelser angående stats- och kommunalmyndigheterna och deras verksamhet vid krig eller krigsfara m. m.

7 § Kommunstyrelsen skall övervaka att erforderlig planläggning sker och övriga nödvändiga förberedelser vidtages för verksamheten inom kommunen enligt denna lag.

8 § Inom varje län skall länsstyrelsen följa tillämpningen av denna lag. Länsstyrelsen skall därvid tillse, att såväl förberedelsearbetet som själva verksamheten bedrivs på ett ändamålsenligt sätt samt samordnas med annan beredskapsplanläggning och försvarsverksamhet.

Om det oundgängligen erfordras, får länsstyrelsen meddela kommun föreskrift om hur verksamheten skall bedrivas.

9 § Bestämmelser om statsbidrag till kommun för särskild plan över kommunens förberedelser för uppgifter enligt denna lag finns i lagen (1964: 63) om kommunal beredskap.

10 § Underlåter kommun att fullgöra skyldighet enligt denna lag eller enligt föreskrift som meddelats med stöd av lagen, får länsstyrelsen, om rättelse ej vinnes på annat sätt, förelägga kommunen lämpligt vite. Länsstyrelsen kan också i kommunens ställe vidtaga den åtgärd, som skyldigheten avser, samt i den mån kommunen icke är berättigad till ersättning av statsmedel för åtgärden taga ut kostnaden för denna av kommunen.

Utan hinder av 3 § första stycket förvaltningslagen (1971: 290) äger 14—20 §§ nämnda lag tillämpning i ärende hos länsstyrelsen som avses i första stycket.

11 § Talan mot kristidsnämnds beslut i ärende enligt denna lag föres hos länsstyrelsen genom besvär.

Mot länsstyrelsens beslut enligt denna lag föres talan genom besvär hos Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer.

Kristidsnämnds och länsstyrelsens beslut länder till efterrättelse utan hinder av besvär, om ej annorlunda förordnas.

12 § Närmare föreskrifter för tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974, då lagen (1939: 254) om skyldighet för kommun att fullgöra vissa av krig m. m. föranledda arbetsuppgifter skall upphöra att gälla.

Inrättar kommun särskild kristidsnämnd, skall val av ledamöter, som första gången förrättas, avse tiden intill utgången av det kalenderår, då allmänna val av kommunfullmäktige äger rum första gången efter den tidpunkt från och med vilken ledamöterna blivit valda. Vad nu sagts gäller ej kristidsnämnd i Stockholm.

2 Förslag till

Lag om ändring i allmänna tjänstepliktslagen (1959: 83)

Härigenom förordnas, att 3 § allmänna tjänstepliktslagen (1959: 83) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 §

Det åligger arbetsmarknadsstyrelsen att närmast under Konungen för riket i dess helhet handhava tillämpningen av denna lag och med stöd därav meddelade föreskrifter.

Under arbetsmarknadsstyrelsens ledning skall inom varje län länsarbetsnämnden *och i Stockholms stad arbetsnämnden* handhava tillämpningen av lagen och nyssnämnda föreskrifter. *Vad nedan i lagen sägs om länsarbetsnämnd skall avse jämväl arbetsnämnden.*

Kristidsnämnd eller annan kommunal myndighet, åt vilken uppdragits att fullgöra kristidsnämnds uppgifter, åligger att inom sitt verksamhetsområde lämna arbetsmarknadsstyrelsen och länsarbetsnämnd biträde.

Under arbetsmarknadsstyrelsens ledning skall inom varje län länsarbetsnämnden handhava tillämpningen av lagen och nyssnämnda föreskrifter.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974.

3 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1971: 309) om behörighet för allmän förvaltningsdomstol att pröva vissa mål

Härigenom förordnas, att 1 § lagen (1971: 309) om behörighet för allmän förvaltningsdomstol att pröva vissa mål skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse¹

Föreslagen lydelse

1 §²

Om besvär mot beslut, vilket meddelats med stöd av lag eller annan författning som utfärdats före den 1 januari 1972, enligt vad hittills gällt skall anföras hos Konungen, skall besvären, i den mån ej annat föreskrives i 2 §, i stället anföras hos kammarrätt i följande mål:

1. mål om val till befattning eller uppdrag, mål om val för upprättande av förslag till befattning eller uppdrag,

2. mål om avlöningsförmån, inbegripet ersättning för viss förrättning eller visst uppdrag, sjukvård, beklädnad och dylikt, mål om resekostnads- och traktamentsersättning, mål om delaktighet i eller avgift till pensionsinrättning eller annan sådan allmän anstalt eller kassa, mål om rätt till pension eller dylik förmån, allt såvida målet avser vad som skall utgå enligt gällande föreskrift eller överenskommelse och målet ej gäller fråga som enligt avtal skall avgöras av arbetsgivaren,

3. mål om ersättning till tjänsteman vid polis-, åklagar- eller exekutionsväsendet för utgift, som är föranledd av hans verksamhet,

4. mål om annan ersättning som enligt författning utgår av statsmedel, såvida ej författningen hänvisar den som gör anspråk på ersättning att vid tvist anhängiggöra talan hos allmän domstol eller expropriationsdomstol eller ersättning enligt författningen utgår till kommun eller annan kommunal förvaltningsenhet eller fråga är om ersättning eller hittelön enligt lagen (1942: 350) om fornminnen eller om ersättning enligt naturvårdslagen (1964: 822),

5. mål om beslut av tullmyndighet i samband med in- eller utförsel av vara med undantag dock för sådant beslut om befrielse från eller nedsättning eller återbetalning av tull, skatt eller annan avgift som meddelats med stöd av Konungens bemyndigande, mål om tillstånd att hålla provianteringsfrilager,

6. mål om beslut rörande statens, kommuns eller annan kommunal förvaltningsenhets uttagande enligt gällande föreskrift av skatt eller annan avgift, såvida ej beslutet avser nedsättning eller befrielse och meddelats med stöd av Konungens bemyndigande eller fråga är om oljeavgift eller avgift,

6. mål om beslut rörande statens, kommuns eller annan kommunal förvaltningsenhets uttagande enligt gällande föreskrift av skatt eller annan avgift, såvida ej beslutet avser nedsättning eller befrielse och meddelats med stöd av Konungens bemyndigande eller fråga är om oljeavgift eller avgift,

¹ Härvid har beaktats den ändring som föreslagits i prop. 1973: 130.

² Senaste lydelse 1971: 1157.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

vars uttagande genom utmätning förutsätter beslut av allmän domstol, eller om beslut enligt lagen (1939: 254) om skyldighet för kommun att fullgöra vissa av krig m. m. föranledda arbetsuppgifter,

vars uttagande genom utmätning förutsätter beslut av allmän domstol.

7. mål om beslut rörande återbetalning av utskylder, böter eller andra allmänna medel, såvida ej beslutet meddelats med stöd av Konungens bemyndigande eller avser avgift vars uttagande genom utmätning förutsätter beslut av allmän domstol.

8. anmärknings- och avkortningsmål, mål om tillsyn över stiftelser.

9. mål om beslut som enligt författning eller föreskrift rörande den allmänna hälsovården, rörande förbyggnad eller bekämpande av djur- eller växtsjukdomar eller rörande djurs vård eller behandling i särskilt fall meddelats angående förbud, föreläggande, föreskrift, tillstånd eller godkännande eller angående omhändertagande, smittrening, oskadliggörande eller liknande åtgärd, såvida ej fråga är om skyldighet, som enligt författning åvilar kommun eller annan kommunal förvaltningsenhet, eller om beslut enligt arbetarskyddslagen (1949: 1) eller med stöd därav meddelade föreskrifter, allmänna ordningsstadgan (1956: 617), lagen (1956: 618) om allmänna sammankomster eller strålskyddslagen (1958: 110) eller i ärende som avses i skogsföreläggningsslagen (1963: 246).

10. mål om förordnande angående läkarundersökning av den som är anställd i allmän tjänst, mål om disciplinär bestraffning, mål om avstängning från tjänstgöring, mål om skiljande från allmän tjänst eller därmed jämförligt uppdrag annorledes än i samband med förflyttning,

11. mål om föreläggande vid vite, såvida ej fråga är om skyldighet, som enligt författning åvilar kommun eller annan kommunal förvaltningsenhet, eller om föreläggande enligt lagen (1919: 240) om fondkommissionsrörelse och fondbörsverksamhet, lagen (1940: 358) med vissa bestämmelser till skydd för försvaret m. m., lagen (1942: 335) om särskilda skyddsåtgärder för vissa kraftanläggningar, lagen (1948: 433) om försäkringsrörelse, lagen (1950: 272) om rätt för utländsk försäkringsanstalt att driva försäkringsrörelse här i riket, lagen (1950: 596) om rätt till fiske, lagen (1955: 183) om bankrörelse, lagen (1955: 416) om sparbanker, lagen (1956: 216) om jordbrukskasserörelsen, lagen (1959: 73) med vissa bestämmelser om inländsk försäkringsrörelse vid krig m. m., lagen (1959: 118) om krigsansvarighet för liv- och invaliditetsförsäkring, civilförsvarslagen (1960: 74), lagen (1963: 76) om kreditaktiebolag, jordförvärvslagen (1965: 290), förordningen (1968: 576) om Konungariket Sveriges stadshypotekskassa och om stadshypoteksföreningar, miljöskyddslagen (1969: 387), jordhävdslagen (1969: 698), lagen (1970: 65) om Sveriges allmänna hypoteksbank och om landshypoteksföreningar, lagen (1970: 596) om förenklad aktiehantering eller lagen (1971: 827) om registrering av aktieinnehav,

12. mål om utdömande av vite,

13. mål om beslut som i särskilt fall meddelats angående behandlingen av häktad eller den som anhållits eller gripits för brott eller som eljest hålles i förvar tillfälligt eller angående verkställighet av straff eller annan brottspåföljd eller av intagning i arbetsanstalt,

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

14. mål om handräckning, så-
vida ej fråga är om beslut enligt
lagen (1939: 254) om skyldighet
för kommun att fullgöra vissa av
krig m. m. föranledda arbetsupp-
gifter.

14. mål om handräckning.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974.

Utdrag av protokollet över handelsärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet på Stockholms slott den 11 maj 1973.

Närvarande: ministern för utrikes ärendena WICKMAN, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, JOHANSSON, HOLMQVIST, ASPLING, NILSSON, LUNDKVIST, GEIJER, MYRDAL, ODHNOFF, MÖBERG, BENGTSSON, NORLING, LÖFBERG, CARLSSON, FELDT.

Chefen för handelsdepartementet, statsrådet Feldt, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *kommunernas medverkan inom folkförsörjningen i kristid* och anför.

1 Inledning

Inom handelsdepartementet har upprättats en promemoria (Ds H 1971: 1) angående kommunernas medverkan i den lokala kristidsförvaltningen.

Efter remiss har yttranden över promemorian avgetts av överbefälhavaren (ÖB), civilförsvarsstyrelsen, transportnämnden, statens jordbruksnämnd, överstyrelsen för ekonomiskt försvar (ÖEF), arbetsmarknadsstyrelsen (AMS), länsstyrelserna i Stockholms, Kronobergs, Malmöhus, Värmlands och Norrbottens län, civilbefälhavarna i Västra civilområdet och i Bergslagens civilområde, riksnämnden för kommunal beredskap, 1967 års rekvisitions- och förfogandeutredning, Svenska kommunförbundet samt Stockholms, Örebro, Degerfors' och Hallsbergs kommuner. Länsstyrelsen i Malmöhus län har bifogat yttranden av Malmö och Helsingborgs kommuner.

2 Gällande rätt

2.1 Allmänt

De grundläggande bestämmelserna om den lokala kristidsförvaltningens organisation finns i lagen (1939: 254) om skyldighet för kommun att fullgöra vissa av krig m. m. föranledda arbetsuppgifter. Till denna lag, som vanligen benämnes kommunala fullmaktslagen (KFL), ansluter sig kungörelsen (1939: 658) om kristidsnämnder och kungörelsen (1939: 659) om kommunala kristidsförbund. Bestämmelser om kristidsnämnds uppgifter finns även i allmänna tjänstepliktslagen (1959: 83). Vidare

finns i lagen (1964: 63) om kommunal beredskap (KBL) bestämmelser om planläggning och andra förberedelser på det kommunala planet.

2.2 Lagen om skyldighet för kommun att fullgöra vissa av krig m. m. föranledda arbetsuppgifter (KFL)

KFL är en fullmaktslag, som ger Kungl. Maj:t möjlighet att förordna att kommunerna skall fullgöra uppgifter inom folkförsörjningen.

Enligt 1 § träder lagen automatiskt i tillämpning, när riket kommer i krig. Vid krigsfara eller andra utomordentliga av krig föranledda förhållanden eller när i en bristsituation förutsättningar föreligger att tillämpa allmänna ransoneringslagen (1954: 280), kan Kungl. Maj:t förordna att KFL skall tillämpas. Sådant förordnande skall inom viss tid underställas riksdagen för prövning av frågan om förordnandet skall bestå.

När KFL är i tillämpning, kan enligt 2 § Kungl. Maj:t föreskriva att kommunerna i den omfattning Kungl. Maj:t bestämmer skall fullgöra uppgifter, som är erforderliga för att fylla befolkningens eller produktionens behov av viktiga förnödenheter, för att lämpligt utnyttja tillgänglig arbetskraft eller för att tillgodose annat ändamål av betydelse för folkförsörjningen.

Sådana uppgifter skall enligt 3 § handhas av kommunala kristidsnämnder. Länsstyrelsen bestämmer kristidsnämnds verksamhetsområde och kan då besluta om avvikelse från gällande kommunindelning. Finns länsstyrelsen att två eller flera kommuner bör ha gemensam kristidsnämnd, kan länsstyrelsen föreskriva att kommunerna skall utgöra kommunalt kristidsförbund. Detsamma gäller om länsstyrelsen finner att del av kommun bör ingå i verksamhetsområde för kristidsnämnd.

Kommun är enligt 4 § skyldig att ställa erforderliga medel till förfogande för kristidsnämnds verksamhet. Inom kommunalt kristidsförbund skall kostnaderna, om annan överenskommelse ej träffas, för varje år fördelas i förhållande till det antal skattekronor och skatteören, som påförts de skattskyldiga inom de särskilda delarna av kristidsnämndens verksamhetsområde vid nästföregående års taxering till allmän kommunalskatt.

För att vid behov kunna framtvinga efterlevnad av vad kommunerna med stöd av KFL ålagts att utföra har länsstyrelserna fått vissa maktmedel till sitt förfogande. Sålunda föreskrivs i 5 § att länsstyrelsen får bestämma vilket belopp som skall utgå om kommun eller kristidsförbund ej ställer erforderliga medel för kristidsnämndens verksamhet till förfogande. Om kommun eller kristidsförbund eljest underlåter att vidta erforderlig åtgärd för fullgörande av uppgift, som kommunen eller förbundet ålagts med stöd av lagen, får länsstyrelsen föranstalta om att åtgärder vidtas på kommunens eller förbundets bekostnad. Länsstyrelsen kan också förelägga vite och utdöma sådant vite.

Har kommun enligt bestämmelse i annan författning ålagts skyldighet att fullgöra uppgift av beskaffenhet, som avses i KFL, kan Kungl. Maj:t, om kristidsnämnder tillsatts, enligt 6 § föreskriva att den handläggning, som enligt sådan bestämmelse ankommer på annat kommunalt organ, i stället skall skötas av kristidsnämnd. Närmast åsyftas här uppgifter som ankommer på kommun enligt rekvisitionslagen (1942: 583).

I 7 § föreskrivs att besvär över länsstyrelses beslut om utdömmande av vite förs hos kammarrätten och att besvär över annat länsstyrelsebeslut förs hos Kungl. Maj:t. Länsstyrelses beslut, som inte avser vites utdömmande, länder till efterrättelse utan hinder av besvär intill dess annorlunda förordnas.

Enligt 8 § får Kungl. Maj:t meddela närmare bestämmelser angående kristidsnämnder och kommunala kristidsförbund samt rörande tillämpningen av lagen i övrigt.

2.3 Kungörelsen om kristidsnämnder

Kristidsnämnd skall enligt 1 § finnas i alla kommuner. Om arbetsuppgifterna är av ringa omfattning, kan emellertid kommunen få länsstyrelsens medgivande att låta annat organ fullgöra uppgifterna.

När två eller flera kommuner har gemensam kristidsnämnd, skall dessa kommuner utgöra ett kommunalt kristidsförbund, för vilket bestämmelserna i kungörelsen om sådana förbund skall gälla. I 2 § klargörs att vad som i kungörelsen om kristidsnämnder sägs om kommun i stället skall gälla kommunalt kristidsförbund, om sådant bildas.

Kristidsnämnd skall enligt 3 § fullgöra de uppgifter som nämnden i lag eller författning är eller kan bli ålagd eller som anbefalls av Kungl. Maj:t, central kristidsmyndighet eller länsstyrelse. Nämnden skall dessutom vidta de andra åtgärder, som kan lindra kristidens verkningar, förutsatt dock att åtgärderna inte verkar hindrande eller försvärande för det statliga kristidsarbetet. Vissa arbetsuppgifter rörande ransoneringar uppräknas särskilt i 4 §.

I 5—7 §§ finns bestämmelser om nämndens sammansättning, sammanträden och beslutförhet.

Enligt 8 § utfärdar länsstyrelsen instruktioner med närmare bestämmelser om de skyldigheter, som åvilar ordförande och ledamöter i kristidsnämnd, samt om arbetsfördelningen dem emellan. Kristidsnämnden får framställa förslag till länsstyrelsen i dessa frågor.

I 9 § finns bestämmelser om kristidsnämnds personal. Där ges också kristidsnämnd möjlighet att för kortare tid eller för visst uppdrag anlita sakkunniga eller biträden.

10 § reglerar arvoden åt nämndledamöterna. I 11 och 12 §§ finns bestämmelser om förvaltning och redovisningsskyldighet.

13 § innehåller föreskrifter om besvär över kristidsnämnds beslut. Där klargörs att sådant beslut skall utan hinder av besvär gälla intill dess anorlunda förordnas.

2.4 Kungörelsen om kommunala kristidsförbund

Som tidigare beröfts innehåller KFL en bestämmelse om att länsstyrelsen, om den finner att två eller flera kommuner bör ha gemensam kristidsnämnd, kan föreskriva att kommunerna skall utgöra kommunalt kristidsförbund. I förevarande kungörelse ges bestämmelser om formerna för bildande av sådana kristidsförbund samt härför erforderliga organ. Vidare regleras förbundets ställning till de anslutna kommunerna m. m.

Bestämmelserna i kungörelsen ansluter sig i väsentliga delar till lagen (1919: 294) om kommunalförbund, numera ersatt av lagen (1957: 281) om kommunalförbund. Den principiella skillnaden mellan kommunalförbund och de här avsedda kommunala kristidsförbunden är att de förra bildas efter frivilligt beslut av de deltagande kommunerna, medan de senare är tvångssammanslutningar.

2.5 Allmänna tjänstepliktslagen (1959: 83)

Enligt 3 § allmänna tjänstepliktslagen skall tillämpningen av den lagen närmast under Kungl. Maj:t handhas av arbetsmarknadsstyrelsen. Under styrelsens ledning skall inom varje län tillämpningen av lagen handhas av länsarbetsnämnden. Vidare föreskrivs i paragrafens tredje stycke att det åligger kristidsnämnd eller annan kommunal myndighet, åt vilken uppdragits att fullgöra kristidsnämnds uppgifter, att inom sitt verksamhetsområde biträda arbetsmarknadsstyrelsen och länsarbetsnämnd.

2.6 Bestämmelser om planläggning och andra förberedelser

I 6 § första stycket KBL föreskrivs generell skyldighet för kommun att redan i fredstid vidta de förberedelser, som erfordras för att kommunen skall kunna såväl fullgöra sina uppgifter enligt 1, 2 och 4 §§ samt 5 § första stycket KBL som upprätthålla eller utöva annan för totalförsvaret viktig verksamhet, vilken åligger kommunen enligt särskild författning eller eljest bedrivs av kommunen. Föreskriften innefattar en planläggningsskyldighet som omspannar den kommunala förvaltningsapparaten i dess helhet — social- och hälsovården, folkförsörjningen, familjebidragsväsendet, de kommunala civilförsvarsuppgifterna, krigshjälpen, sjukvården, skolväsendet m. m.

Planläggningsskyldigheten gäller för alla kommuner. Vissa krigsvik-

tiga uppgifter kommer nämligen att åvila alla kommuner, oavsett om de i större omfattning berörs av utrymningar eller ej. Så måste t. ex. alla kommuner medverka inom folkförsörjningen vid utdelning av ransoneringskort. Vidare kommer alla kommuners administration att beröras av inkallelser, och alla kommuner blir berörda av de särskilda åtgärder som måste vidtas för penningmedelsförsörjningen i krig.

Anvisningar för planläggning och andra förberedelser skall enligt 6 § första stycket kommunala beredskapskungörelsen (1964: 722) meddelas av vederbörande centrala myndigheter efter erforderligt samråd sinsemellan och med riksnämnden för kommunal beredskap.

Finner länsstyrelsen det erforderligt med hänsyn till beredskapsuppgifternas omfattning eller betydelse i viss kommun, att dennas förberedelser redovisas i särskild plan, skall kommunen enligt 7 § första stycket KBL efter länsstyrelsens förordnande upprätta och anta sådan plan samt underställa länsstyrelsen denna för godkännande.

Enligt 7 § andra stycket KBL kan länsstyrelsen förordna om revision av kommunala beredskapsplaner, när det påkallas av ändrade förhållanden.

Enligt 5 § länsstyrelseinstruktionen (1971: 460) åligger det länsstyrelsen särskilt att ta befattning med bl. a. den civila försvarsberedskapen. Det ankommer därvid på länsstyrelsen att övervaka att vad som enligt lag eller annan författning åligger kommun blir behörigen fullgjort.

Genom Kungl. brev den 20 juli 1951 med allmänna riktlinjer för länsstyrelsernas verksamhet för den ekonomiska försvarsberedskapen har länsstyrelsen ålagts att planlägga den organisation och beredskap i övrigt som erfordras för att ransonerings- och bränsleområdena skall kunna snabbt genomföras. Planläggningen skall även avse inrättande vid beredskaps- eller krigstillstånd av kristidsnämnder.

3 Departementspromemorian

3.1 Inledning

Inledningsvis anförts i promemorian att totalförsvaret kräver förberedelser och insatser på många av samhällslivets områden. Under fredstid försiggår på olika håll planläggning för verksamheten under beredskaps-tillstånd och krig. Den civila försvarsverksamheten och därtill anslutande författningsmässiga regleringar ägnas en fortlöpande översyn. Ans-varet för planläggningen av den ekonomiska försvarsberedskapen vilar på olika centrala myndigheter. Samordnande central förvaltningsmy-n-dighet är ÖEF.

En vägledande princip vid all försvarsplanläggning i vårt land är, på-pekas det i promemorian, att ansvaret för en verksamhet skall ligga på samma myndighet i krig och fred. Det ankommer på kommunerna lik-

som på en rad statliga myndigheter att fullgöra sina uppgifter även i krig så långt det är möjligt och verksamheten inte är av det slag att den kan läggas ned. På flera områden måste dock den verksamhet, som skall fortsätta, ges en delvis annan inriktning än fredsverksamheten. Den kommunala verksamheten måste i likhet med all annan samhällsverksamhet anpassas med hänsyn till inriktningen av de samlade försvarsanstängningarna. Kommunerna har alltså en given plats i totalförsvaret.

Kommunens uppgifter inom totalförsvaret regleras i första hand genom KBL. Enligt denna lag åligger det exempelvis inkvarteringskommuner att efter en utrymning sörja för att de inom kommunen inkvarterades behov i olika hänseenden blir tillgodosedda. Verksamheten bland och för de inkvarterade måste i princip bli av samma karaktär som den verksamhet, vilken de ordinarie samhällsorganen bedriver i fråga om den i orten bosatta befolkningen. De inkvarterades hjälpbehov och problem i övrigt måste emellertid förutses få helt andra proportioner än den fasta befolkningens. I promemorian framhålls det vidare att också iståndsättning av skadade anläggningar såsom byggnader, samfärdsleder, gas-, vatten- eller elektricitetsverk eller distributionsnät i anslutning till dessa eller andra anordningar inom det s. k. kommunaltekniska området ankommer på de ordinarie samhällsorgan som i fredstid ansvarar för underhåll och drift av samma anläggningar, dvs. oftast kommunerna.

Kommunerna har också betydande uppgifter som regleras i civilförsvarslagstiftningen. Även andra specialreglerade områden med beredskapsuppgifter för kommunerna — såsom sjukvården enligt krigssjukvårdslagen (1966: 52), folkförsörjningen enligt KFL och krigshjälp enligt lagen (1964: 47) om krigshjälp — faller utanför lagstiftningen om kommunal beredskap utom såtillvida att skyldighet att planlägga för verksamheten under beredskap och i krig regleras generellt i sistnämnda lagstiftning.

Kommunerna har som tidigare nämnts (avsnitt 2) viktiga uppgifter på lokalplanet inom folkförsörjningen i kristid. Bestämmelserna härom finns i första hand i KFL. Av promemorian framgår att kommunerna redan under första världskriget, dvs. före tillkomsten av KFL år 1939, fullgjorde uppgifter inom folkförsörjningen. Det konstateras vidare att det även i dag framstår som nödvändigt att anknyta den lokala kristidsförvaltningen till den kommunala organisationen.

3.2 Erfarenheter från första världskriget

I promemorian påpekas att de lokala kristidsorganen under första världskriget genomgick flera utvecklingsskeden. Promemorian lämnar huvudsakligen följande redogörelse härom.

Omedelbart efter krigsutbrottet anbefalldes länsstyrelserna att tillse

att "lokala livsmedelskommissioner" blev tillsatta för de orter eller områden där sådana behövdes. I några län anmodade länsstyrelserna magistraten eller stadsfullmäktige i en del större städer att utse livsmedelskommissioner. I andra län tillsatte länsstyrelserna själva kommissioner, delvis för städer och andra mera betydande orter, delvis också för hela länsdelar. I några län kom ganska många kommissioner till stånd, medan i andra, där svårigheterna kanske var lika stora, endast någon enstaka eller ett fåtal inrättades. Flertalet av de förordnade organen fick emellertid en rätt obetydlig verksamhet under det första krigsåret.

På hösten 1915 beredde staten sig möjligheter att ställa s. k. kompensationsvaror till förfogande i syfte att förbilliga priserna på en del viktiga förnödenheter. För hanteringen av dessa varor och för annan ekonomisk verksamhet, som blev nödvändig bl. a. på grund av de starkt stigande priserna, måste livsmedelskommissionerna skaffa sig rörelsekapital och rusta sig för omlagd och utvidgad verksamhet. Det visade sig också nödvändigt att anordna särskild kristidsverksamhet på allt flera orter. I denna situation blev det en olägenhet att vissa kommissioner fått sitt uppdrag av länsstyrelsen och inte av kommunerna. Allvarligast var att de härigenom ofta saknade alla ekonomiska resurser. I februari 1916 förordnades därför att i alla kommuner skulle väljas organ för de särskilda kristidsåtgärder som behövdes inom kommunen. Samtidigt utbyttes namnet livsmedelskommission mot livsmedelsnämnd. Om det i mindre landsbygdskommuner ansågs onödigt att välja en särskild livsmedelsnämnd, kunde motsvarande uppdrag anförtros åt kommunalnämnden.

Genom att fullständig kortransonering på hösten 1916 måste tillgripas på bl. a. socker ökades livsmedelsnämndernas arbetsuppgifter väsentligt samtidigt som uppgifterna ändrade karaktär. Tidigare hade det till övervägande del stått de kommunala organen fritt att bestämma i vilken utsträckning de skulle ingripa för att lindra kristidens verkningar, men nu ålade staten nämnderna tvångsvis uppdrag att medverka i ransoneringen. Kronoombud förordnades att, inom nämnd med ransoneringsuppgifter på landsbygden, bevaka kronans rätt och biträda nämnden i dess arbete. Ransoneringsuppdragen bestod främst i att medverka vid inventering och kontroll över beslagtagna lantbruksprodukter, upprätta och fullfölja den registrering av ortsbefolkningen som erfordrades för utdelning av ransoneringskort, fördela allmänna ransoneringskort samt att fördela extra ransoner.

Redan från ransoneringens början tillsattes för län eller större delar av län statliga fördelningsnämnder för att förmedla samarbetet mellan centralorganet, folkhushållningskommissionen och de kommunala nämnderna. Fördelningsnämnderna hade först uteslutande med ransoneringen sammanhängande arbetsuppgifter och kunde därför endast övervaka de kommunala nämndernas arbete i dessa avseenden.

På sommaren 1917 utarbetades planerna för det nya ransoneringsåret 1917—1918. Det ansågs då ofrånkomligt att i olika avseenden ytterligare bygga ut den lokala organisationen. En viktig förutsättning härför skapades genom att enhetlighet samtidigt genomfördes i den centrala livsmedelsförvaltningen. Folkhushållningskommissionen fick överta livsmedelskommissionens arbetsuppgifter. Vidare utbyggdes fördelningsnämnderna till fastare organiserade livsmedelsstyrelser. Beträffande den kommunala livsmedelsförvaltningen föreskrevs att särskilda livsmedelsnämnder skulle tillsättas i alla kommuner, att livsmedelsstyrelserna skulle ha inscende över nämndernas arbete och ha rätt att förordna ordförande i dem. Särskilda kronoombud skulle tillsättas av länsstyrelserna på begäran av folkhushållningskommissionen. Kronoombudsinstitutionen förlorade emellertid sin betydelse på grund av ordförandenas nya ställning såsom livsmedelsstyrelsernas förtroendemän. Liksom under föregående ransoneringsår lämnades anslag av statsmedel, som enligt givna normer fördelades till livsmedelsnämnderna såsom bidrag till täckande av kostnaderna för de av staten pålagda förvaltningsuppgifterna. Kommunerna i överskottsområdena blev särskilt tillgodosedda. Det ansågs skäligt eftersom de hade det minsta intresset av de statliga ingripandena. Fördelningen av medlen ombesörjdes i sista hand av livsmedelsstyrelserna.

Den kommunala förvaltningen på livsmedelsområdet handhades av ungefär 3 000 livsmedelsnämnder. Denna starka splittring medförde otvivelaktigt olägenheter. Den kommunala livsmedelsadministrationen visade sig därför i betydande omfattning inte vara situationen vuxen under de påfrestande förhållanden som rådde i landet på livsmedelsområdet under förbrukningsåret 1917—1918. Det befanns emellertid inte möjligt att under rådande kris åstadkomma några mera genomgripande förstärkningar i organisationen.

Livsmedelsbristen började lätta redan på hösten 1918. Organisationen sattes därför aldrig på något verkligt allvarligt prov under konsumtionsåret 1918—1919.

3.3 Planläggningen under mellankrigsåren

År 1928 tillsattes rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap (RKE). RKE:s huvudsakliga uppgift var att planlägga och vidta beredskapsåtgärder för en krishushållning. Redan på ett tidigt stadium av sin verksamhet utarbetade RKE en generalplan för kristidsförvaltningens organisation.

Vid planläggningen inom RKE av en framtida organisation av den lokala kristidsförvaltningen hade man främst att ta ställning till frågan om och i vilken utsträckning medverkan från kommunernas sida borde påkallas eller om en tillfredsställande organisation kunde tänkas med ute-

slutande statliga organ. RKE fastslog att kommunernas medverkan var oundgänglig i olika avseenden. När RKE avgav förslag till kommunal fullmaktslag och författningar angående upprättande av lokala kristidsorgan, uttalade kommissionen bl. a. att det vid en kris av mindre svårartad natur i de flesta kommuner bör vara tillräckligt med rent lokala åtgärder utan att staten behöver engagera sig alltför djupt. Om situationen emellertid blir så kritisk, att en genomgripande konsumtionsreglering är ofrånkomlig, måste det anses omöjligt att av en i sin helhet improviserad statlig organisation få ett tillfyllestgörande arbete utfört, när det gäller arbetsuppgifter av kvantitativt och kvalitativt så betydande mått som i dylikt fall. Anknnytning till den redan bestående kommunala organisationen är en kraftkälla, som icke kan undvaras. Därtill kommer, fortsatte RKE, att den lokala administrationen bör kunna bli avsevärt billigare vid en samverkan mellan staten och kommunerna, än om staten ensam påtog sig hela det ekonomiska ansvaret. RKE yttrade vidare, att en viktig medverkande faktor till att samarbetet mellan de statliga och kommunala livsmedelsmyndigheterna under världskrigsåren icke genomgående blev så gott och friktionsfritt som önskvärt var den icke fullt klara rättsgrunden för statens påkallande av kommunal medverkan vid utförande av vissa arbetsuppgifter. Besluten härutinnan hade nämligen genomgående formen av kungliga förordningar utan att riksdagens godkännande någon gång inhämtades.

I prop. 1939: 276 med förslag till lag om skyldighet för kommun att fullgöra vissa av krig m. m. föranledda arbetsuppgifter, KFL, uttalade föredragande departementschefen att det torde vara uteslutet att fullgöra de uppgifter som måste lösas under krigs- eller krisförhållanden genom att endast anlita redan bestående lokala statliga förvaltningsorgan. Därför syntes det vara nödvändigt att vid ordnande av den lokala kristidsförvaltningen söka anknnytning till den redan bestående kommunala organisationen.

3.4 Erfarenheterna under och den närmaste tiden efter andra världskriget

3.4.1 Den lokala kristidsorganisationen särskilt på livsmedelsområdet

KFL, som utfärdades den 15 juni 1939, gjorde det möjligt att under det andra världskriget omedelbart skapa en lokal kristidsförvaltning av helt annan fasthet och effektivitet än den som under det första världskriget successivt och dröjande upprättades. Några dagar efter krigsutbrottet förordnade Kungl. Maj:t att bestämmelserna i KFL skulle äga tillämpning tills vidare. Kungörelserna om kristidsnämnder och kommunala kristidsförbund och en kungörelse om kristidsstyrelser utfärdades den 8 september 1939.

Enligt den sista av dessa kungörelser skulle till biträde åt de centrala

kristidsmyndigheterna finnas kristidsstyrelser i 33 angivna orter. Kristidsstyrelsernas verksamhetsområden sammanföll i sexton fall med hela län. Stockholms stad räknades som ett område. Åtta län tudelades. Kristidsstyrelserna skulle såsom rent statliga institutioner fullgöra uppgifter som befanns erforderliga för att fylla befolkningens eller produktionens behov av viktiga förnödenheter eller för att tillgodose annat ändamål av betydelse för folkförsörjningen. De hade att leda och övervaka kristidsnämndernas arbete samt i övrigt ta den befattning med nämnderna som kunde komma att föreskrivas.

Folkförsörjningsnämnden, som var ett provisoriskt organ, avsett att förbereda systemet för krishushållningsorganisationen på livsmedelsområdet, bemyndigades att i samverkan med övriga centrala kristidsmyndigheter meddela närmare föreskrifter angående kristidsstyrelsernas arbetsuppgifter och verksamhet. Den 1 november 1939 övertogs dessa befogenheter av statens livsmedelskommission (LK).

Vid kristidsstyrelserna anställdes ett växande antal befattningshavare. År 1943 uppgick antalet till över 1 000. Vidare träffade LK överenskommelse med kontrollstyrelsen att viss personal vid systembolagen skulle få tas i anspråk för den på styrelserna ankommande kontrollen och licensgivningen i samband med de på olika områden anordnade handels- och förbrukningsregleringarna. Till följd härav inrättades fr. o. m. april 1940 till biträde åt kristidsstyrelserna kontrollbyråer vid systembolagen. LK svarade för kostnaderna för byråerna.

Kristidsnämnderna i kommunerna skulle bestå av ordförande samt ledamöter till det antal, minst två och högst åtta, som kristidsstyrelsen bestämde. För minst halva antalet skulle finnas suppleanter. Ordföranden skulle utses av kristidsstyrelsen, ledamöter och suppleanter av vederbörande kommun. Som tidigare nämnts (avsnitt 2.3) ålåg det kristidsnämnderna att inom sina verksamhetsområden dels fullgöra dem författningsmässigt tillagda eller av Kungl. Maj:t, central kristidsmyndighet eller kristidsstyrelse anbefallda uppgifter, dels vidta andra åtgärder som kunde lindra kristidens verkningar utan att hindra eller försvåra det statliga kristidsarbetet. Sistnämnda bestämmelse öppnade för nämnderna möjlighet till och utgjorde på samma gång uppfordran till verksamhet på eget initiativ. Som exempel på uppgifter, som kunde åläggas nämnderna, uppräknas i kungörelsen om kristidsnämnder bl. a. medverkan vid inventeringar och statsbeslag, utdelning av ransoneringskort och inköpstillsstånd, tillsyn över efterlevnaden av meddelade ransoneringsföreskrifter och beivrande av överträdelse härav. År 1941 tilldelades nämnderna också uppgiften att biträda kristidsstyrelserna i deras prisövervakande verksamhet.

Kristidsnämnds ordförande och eventuellt särskilt betungad ledamot skulle avlönas av kommunen med skäligt arvode. Även i övrigt skulle kommunen anvisa nödiga medel för kristidsnämnds verksamhet.

Arbetet med att tillsätta kristidsnämnder och bilda kommunala kristidsförbund kunde anses i huvudsak avslutat under första hälften av november 1939.

Med hänvisning till att kristidsnämnderna med stöd av KFL i växande omfattning togs i anspråk av de centrala krisorganen för uppgifter, som betingades av det rådande läget, erhöll kommunerna år 1941 möjlighet att få statsbidrag för bestridande av kostnaderna för detta arbete. Varje kommun eller kristidsförbund skulle dock intill ett visst belopp för skattekrona helt svara för kostnaderna. Konstruktionen av bidragsrätten ledde till att de stora kommunerna med stort skatteunderlag i regel inte kunde få statsbidrag.

Kristidsnämndernas arbetsuppgifter, som i början var tämligen begränsade, blev under årens lopp alltmer omfattande. Nämnderna fick tjänstgöra inte bara som lokalt verkställande organ åt LK utan efter hand togs de i växande grad i anspråk även av andra centrala kristidsmyndigheter. Uppgifterna förgrenades alltmer i samband med att verksamheten kom att gälla inte bara konsumtionsreglerande ingrepp i näringslivet utan även produktionsreglering.

3.4.2 Prisombudsorganisationen under 1940- och 1950-talen

I departementspromemorian crinras, att det i april 1940 framstod som nödvändigt att omedelbart vidta åtgärder för att ordna en över hela landet utsträckt allmän övervakning av prisförändringarna. Den första förutsättningen för att denna prisövervakning skulle kunna verkställas var att ett prisombud omedelbart utsågs i varje kristidsnämnd. LK anmodade i ett cirkulär kristidsnämnderna att utse särskilt prisombud med uppgift att följa den allmänna prisutvecklingen inom nämndens verksamhetsområde — främst beträffande detaljhandeln — att motta anmälningar från allmänheten om anmärkningsvärda prisstegringar samt att till kristidsstyrelsen rapportera sådana fall som ombudet genom anmälan eller på annat sätt fått kännedom om.

Kungl. Maj:t beslöt att priskontor skulle inrättas från den 1 juli 1941 vid kristidsstyrelserna med uppgift att biträda priskontrollnämnden. Vidare föreskrevs att kristidsnämnderna enligt de närmare föreskrifter priskontrollnämnden meddelade skulle biträda kristidsstyrelserna vid priskontrollen genom att inom sitt verksamhetsområde insamla prisuppgifter, medverka vid verkställande av utredningar, övervaka efterlevnaden av meddelade prisföreskrifter och till kristidsstyrelsen anmäla överträdelser därav. I de föreskrifter, som priskontrollnämnden efter samråd med LK med anledning därav utfärdade, förklarades att kristidsnämnd som skulle biträda kristidsstyrelse på detta område i första hand skulle utöva verksamheten genom prisombud.

Den inrättade prisombudsorganisationen omfattade ca 1 870 ombud. Erfarenheterna blev från början övervägande negativa. Prisombuden

avlönades med ett obetydligt arvode. Uppdraget var inte avsett som ett heltidsarbete. Ombuden saknade i allmänhet utbildning för uppgiften. Under det första skedet förelades ombuden inte några egentliga pris-kontrollerande uppgifter. Man fick nöja sig med att från vissa av prisombuden införskaffa månadsrapporter beträffande detaljhandeln med livsmedel och bränsle. Under senare delen av år 1942 överläts den egentliga priskontrollen i detaljledet åt särskilda kontrollanter som anställdes på heltid vid priskontoren till ett antal av en eller två per kontor.

Vid årsskiftet 1946—1947 genomfördes en omorganisation som minskade antalet prisombud till 943. Samtidigt överflyttades kontrollen av priserna på livsmedel och beklädnadsartiklar från priskontoren till ombuden för att göra den lokala priskontrollen mer intensiv och omfattande särskilt med anledning av att omsättningsskatt slopades vid den tidpunkten. Ungefär ett år senare ansågs den skärpta kontrollen inte längre nödvändig. Man fann då också att prisombud skulle kunna undvaras på landsbygden. Ombudsorganisationen inskränktes därför starkt och berörde sedan endast vissa uppräknade städer och orter, sammanlagt 128 platser. Hela organisationen avvecklades den 1 februari 1953.

3.5 Tidigare reformförslag

3.5.1 Kommunalrättskommitténs förslag

I departementspromemorian erinras om att den s. k. kommunalrättskommittén tillsattes år 1959 för att utreda vilka uppgifter som i fortsättningen skulle åvila kommunerna med anledning av att civilförsvarets uppgifter i förhållande till andra samhällsorgans verksamhet avgränsades i samband med att civilförsvaret erhöll en ny organisation. I betänkandet (SOU 1962: 7) Kommunal beredskapslag redovisade kommittén sina överväganden och förslag. Betänkandet låg till grund för 1964 års lagstiftning om kommunal beredskap.

I betänkandet påpekade kommittén att vissa uppgifter som hade samband med det ekonomiska försvaret ingick i de kommunala beredskapsuppgifterna men att det härutöver fanns även andra lokala folkförsörjningsuppgifter som kunde behöva läggas på kommunerna och att en kommunal organisation kunde behöva finnas för dessa uppgifter. Kommittén, som fann det svårt att dra någon klar gräns mellan dessa allmänna folkförsörjningsuppgifter och de särskilda uppgifter som hade ett direkt samband med de kommunala beredskapsuppgifterna, ansåg att ett sådant sakligt och organisatoriskt samband mellan beredskapsuppgifterna och kommunernas uppgifter inom det ekonomiska försvaret förelåg att en enhetlig författningsmässig reglering borde komma till stånd. Lämpligast kunde detta ske genom att KFL ersattes

av bestämmelser i kommitténs förslag till lag om vissa kommunala beredskapsuppgifter.

Kommunalrättskommittén ansåg vidare att man borde precisera de kommunala skyldigheterna närmare än som sker i KFL. Denna precisering syntes kunna åstadkommas genom en anknytning av uppgifterna till de för försörjningen och arbetskraftens utnyttjande gällande krisförfattningarna. Därvid borde anges att skyldigheterna skulle avse tillämpningen av allmänna förfogandelagen, allmänna ransoneringslagen eller lagen om allmän tjänsteplikt eller eljest äga samband med ransoneringsväsendet eller med arbetskraftens utnyttjande. Det uppgiftsområde, för vilket kommunala fullmaktslagen kommit till användning, skulle med en sådan bestämning vara i erforderlig mån täckt. För att tillgodose ett föreliggande behov av vidare samverkan mellan kommunerna och det ekonomiska försvaret förordade kommittén också skyldighet för kommun att lämna sådant biträde åt det ekonomiska försvarets myndigheter som kunde erfordras för tryggande av ortens försörjning med livsmedel och andra viktiga förnödenheter.

Kommittéförslaget erhöll vid remissbehandlingen visst gensvar på denna punkt. Bl. a. ÖEF förklarade sig inte ha något att erinra mot att bestämmelser motsvarande dem som finns i KFL intogs i en lag om kommunala beredskapsuppgifter.

Föredragande departementschefen uttalade emellertid i prop. 1964: 4 med förslag till lag om kommunal beredskap m. m. följande.

När ställning skall tagas till omfattningen av den nu aktuella lagstiftningen måste beaktas att det på vissa områden redan finns bestämmelser, som ålägger kommunerna skyldigheter att medverka inom totalförsvaret. Sålunda har kommunerna uppgifter inom folkförsörjningen enligt den s. k. kommunala fullmaktslagen, inom krigssjukvården enligt krigssjukvårdslagen, inom civilförsvaret enligt civilförsvarslagen, vid rekvisition enligt rekvisitionslagen etc. Det kan vidare förutses att särskilda arbetsuppgifter kommer att åläggas kommunerna i samband med att en för beredskap och krig lämpad reglering av olika sociala förmåner kommer till stånd. Kommittén har med utgångspunkt i de för kommittén meddelade direktiven begränsat sitt förslag till att gälla endast en reglering av de uppgifter, som kommunerna övertagit från civilförsvaret, dock med det väsentliga undantaget att de kommunala uppgifterna inom folkförsörjningen inarbetats i kommitténs förslag. Under remissbehandlingen av förslaget har yrkanden framförts om en utvidgning av den föreslagna lagen till att omfatta även de kommunala civilförsvarsuppgifterna och vissa andra områden inom totalförsvaret. Emellertid torde det på vart och ett av de områden, som f. n. är specialreglerade med föreskrifter bl. a. om kommunal medverkan, vara nödvändigt med en sådan speciell reglering för att enhetlighet skall uppnås, som möjliggör central eller regional ledning. Bestämmelser i speciallagstiftningen om vilka organ som skall svara för verksamheten i fråga torde regelmässigt ej heller kunna undvaras. Jag förordar med hänsyn härtill och då en ändrad ordning skulle föranleda väsentliga rubbningar i den omfattande planläggning,

som skett på olika områden av totalförsvaret, att den kommunala medverkan däri, som f. n. är reglerad i särskilda lagar eller författningar, alltfört får förbli reglerad i denna ordning. Detta innebär bl. a. att den nu aktuella lagen — i motsats till vad kommittén föreslagit — icke bör reglera den kommunala skyldigheten att medverka inom folkförsörjningen. För denna ståndpunkt föreligger så mycket större skäl, som ifrågavarande skyldighet måste kunna tagas i anspråk icke blott under beredskap och krig utan även under de övriga förutsättningar, under vilka ransoneringslagen kan träda i tillämpning.

Riksdagen hade ingenting att erinra mot departementschefens uttalande och kommitténs förslag i den delen genomfördes aldrig.

3.5.2 ÖEF:s förslag år 1969

I samband med krisen i Tjeckoslovakien i augusti 1968 verkställdes genomgång av olika beredskapsfrågor. ÖEF förberedde arbetet med översyn av bl. a. KFL. För ändamålet bildades en arbetsgrupp med representanter för närmast berörda myndigheter och organ. Gruppens verksamhet redovisades i en promemoria, upprättad i februari 1969.

Enligt departementspromemorian var arbetsgruppen inne på tanken att söka förverkliga kommunalrättskommitténs förslag att upphäva KFL och i KBL inarbeta bestämmelser om kommunala skyldigheter inom folkförsörjningen. Representanter för kommuner och länsstyrelser hade i olika sammanhang påtalat att de gällande författningarna var svåra att överblicka. Det förelåg uttalade önskemål att olika bestämmelser om kommunernas uppgifter skulle förenklas och om möjligt sammanföras.

Med anledning av arbetsgruppens promemoria skedde överläggningar inom rådet för ekonomisk försvarsberedskap. Dessa överläggningar resulterade i att det befanns angeläget att en grundlig översyn av vissa författningar skedde och att Kungl. Maj:t lät föranstalta om denna översyn såvitt angick KFL och kungörelserna om kristidsnämnder och kommunala kristidsförbund. ÖEF gjorde därför en framställning härom till Kungl. Maj:t.

3.6 Förslag till ny lagstiftning

3.6.1 Kommunal medverkan vid kristidsförvaltning och regleringen därav

Som tidigare framgått (avsnitt 3.1) påpekas det i departementspromemorian att det är en vägledande princip vid försvarsplanläggningen att ansvaret för en verksamhet skall ligga på samma myndighet i krig och fred. Vidare framhålls det att kommunerna — vilkas verksamhet måste fortsätta i krig även om inriktningen av verksamheten måhända blir något annorlunda än tidigare — har en given plats i totalförsvaret.

Förutsättningarna för kommunernas medverkan inom totalförsvaret har påtagligt förändrats under tiden efter andra världskriget. Genom den pågående indelningen i storkommuner skapas genomgående kommuner med betydande resurser inte minst på det administrativa området. År 1941 fanns över 2 500 kommuner. Hälften av dessa hade mindre än 1 000 invånare. Ungefär 2 000 av alla kommunerna hade mindre än 3 000 invånare. Den pågående kommunindelningsreformen skall i huvudsak vara slutförd den 1 januari 1974. Då har antalet kommuner gått ned till ca 270 mot omkring 460 i dag.

Det framhålls i promemorian att det i avsnittet 3.3 omnämnda uttalandet av föredragande departementschefen i prop. 1939: 276 om nödvändigheten att anknyta den lokala kristidsförvaltningen till den kommunala organisationen uppenbarligen äger full giltighet även nu.

Det föreslås därför i promemorian att Kungl. Maj:t genom en s. k. fullmaktslag även fortsättningsvis skall kunna förordna att kommun skall fullgöra uppgifter inom folkförsörjningen. Genom en sådan lag bemyndigar riksdagen Kungl. Maj:t att under utomordentliga förhållanden, då det skulle vara förknat med allvarliga olägenheter att avvakta riksdagens beslut i varje särskilt fall, besluta om åtgärder, som annars skulle kräva riksdagens medverkan. Erfarenheterna från de båda världskrigen och tiden närmast efter dem visar att myndigheterna vid krig, krigsfara och andra utomordentliga förhållanden måste kunna ingripa på näringslivets område i syfte att trygga folkförsörjningen och krigsmaktens behov genom att bl. a. reglera tillverkningen, omsättningen och förbrukningen av livsviktiga förnödenheter av olika slag. Kungl. Maj:t bör därför även i fortsättningen ges fullmakt av riksdagen att besluta om åtgärder i väsentligen samma utsträckning som enligt KFL. Emellertid föreslås till skillnad mot vad KFL innehåller att det i lagreglerna på området insätts en direkt bestämmelse om att kommun skall medverka vid allmän prisreglering i den omfattning Kungl. Maj:t bestämmer.

Skyldighet för kommun att medverka inom folkförsörjningen skall föreligga vid krig och krigsfara men även i övrigt under förhållanden som avses i 1 § tredje stycket allmänna ransoneringslagen (1954: 280). Motsvarande regler finns i dag i KFL. I promemorian föreslås emellertid härutöver den nyheten i förhållande till vad som gäller i dag, att Kungl. Maj:t skall kunna förordna att kommun skall medverka vid allmän prisreglering — förutom vid krig och krigsfara — när av annan orsak betydande fara för allvarlig stegring av allmänna prisläget inom riket uppkommit.

Närmare föreskrifer för tillämpningen av en fullmaktslag om de kommunala uppgifterna inom folkförsörjningen bör, anför det i promemorian, kunna meddelas av Kungl. Maj:t eller den myndighet Kungl. Maj:t bestämmer. Vidare måste det ankomma på de centrala myndig-

heterna att i samråd meddela de anvisningar som krävs för tillämpning av lagen.

Beträffande frågan huruvida bestämmelserna om kommunernas uppgifter inom folkförsörjningen bör inarbetas i KBL eller tas in i en speciell fullmaktslag konstateras i promemorian att regering och riksdag tagit ställning till frågan år 1964 och då bestämt att bestämmelserna ej skulle ingå i KBL. I promemorian tas därför spörsmålet, som huvudsakligen är av lagteknisk karaktär, inte upp till förnyat övervägande.

3.6.2 *Precisering av kommunernas skyldigheter m. m.*

Som nämnts tidigare (avsnitt 3.5.1) sökte kommunalrättskommittén i sitt år 1962 framlagda lagförslag närmare än som sker i KFL precisera de kommunala skyldigheterna genom en anknytning av uppgifterna till de för försörjningen och arbetskraftens utnyttjande gällande krisförhållningarna. Kommittén förordade också att kommun utöver att syssla med direkta folkförsörjningsuppgifter skulle ha skyldighet att lämna sådant biträde åt det ekonomiska försvarets myndigheter som kan erfordras för tryggnad av ortens försörjning med livsmedel och andra viktiga förnödenheter.

I promemorian understryks att kommunerna har intresse av att deras skyldigheter klargörs och avgränsas. De uppenbara svårigheterna att överblicka behoven av kommunal medverkan i de växlande situationer, som kan tänkas uppstå under extraordinära förhållanden, begränsar emellertid självfallet möjligheterna att tillgodose detta önskemål. Det synes, framhålls det i promemorian, ofrånkomligt att även för framtiden ge Kungl. Maj:t en tämligen vidsträckt rätt att under sådana förhållanden ålägga kommunerna av omständigheterna föranledda arbetsuppgifter. På samma sätt som i KFL bör därför dessa uppgifter anges i stora drag i en ny fullmaktslag. Precisering av uppgifterna får ske i en tillämpningskungörelse och i de centrala myndigheternas anvisningar.

Utöver de skyldigheter som åläggs kommun enligt 2 § KFL föreskrivs, som tidigare nämnts (avsnitt 2.5), f. n. skyldigheter för kommun i förevarande avseende i allmänna tjänstepliktslagen. Enligt 3 § tredje stycket gäller nämligen att kristidsnämnd eller annan kommunal myndighet, åt vilken uppdragits att fullgöra kristidsnämnds uppgifter, inom sitt verksamhetsområde skall lämna AMS och länsarbetsnämnd biträde.

Av promemorian framgår emellertid att AMS i skrivelse den 12 januari 1971 till inrikesdepartementet föreslagit att bestämmelserna i 2 § KFL och 3 § allmänna tjänstepliktslagen om kommunala uppgifter i samband med arbetskraftens utnyttjande upphävs. Motiven härtill har AMS utvecklat sålunda. Grunden för kommunernas tidigare medverkan och ansvar för arbetsförmedling bortföll genom förstatligandet år 1940 av de kommunala arbetsförmedlingarna och tillkomsten 1948 av det nuvarande arbetsmarknadsverket. Enligt de riktlinjer för personalplanering

inom totalförsvaret, som 1963 års riksdag antagit, utövas ledningen av totalförsvarets personaltjänst av ÖB och AMS i samverkan. Kungl. Maj:ts instruktion för AMS och länsarbetsnämnderna ålägger dessa myndigheter att planlägga utnyttjandet av landets arbetskraft vid krig och därmed jämförliga förhållanden. I anvisningar angående länsarbetsnämndernas organisation och uppgifter i krig har AMS reglerat sambandet mellan nämnderna och sådana kommuner som saknar arbetsförmedlingsorgan. I dessa kommuner skall kommunal befattningshavare eller annan lämplig person utses till kontaktman. Kontaktmannens uppgift är främst att underrätta arbetsförmedlingen om behov av eller överskott på arbetskraft som kräver åtgärder från arbetsförmedlingens sida. Kontaktmannen skall vara underställd arbetsmarknadsverket och inte kommunen. Vidare har AMS påpekat att skyldighet kvarstår för kommunerna enligt 3 § kommunala beredskapskungörelsen (1964: 722) att ombesörja att uppgifter för befolkningsregistrering inhämtas och tillställs den lokala arbetsmarknadsmyndigheten.

I promemorian föreslås i enlighet med de av AMS framförda synpunkterna att bestämmelserna om kommunal medverkan beträffande arbetskraftens utnyttjande i 2 § KFL och 3 § tredje stycket allmänna tjänstepliktslagen upphävs.

3.6.3 Organisationen för de kommunala uppgifterna inom folkförsörjningen

I promemorian understryks, som tidigare nämnts (avsnitt 3.1), att en genomgående princip inom all beredskapsplanläggning är att det organ, som handhar viss verksamhet i fred, också skall svara för verksamheten under beredskap och krig. Överflyttning av ansvaret i sidled skall inte förekomma. Endast med denna ordning kan sakkunskapen på olika områden tas till vara i ett läge som måste förutses bli kännetecknat av svåra störningar i den samhälleliga verksamheten.

Enligt KBL ansluts fördelningen av uppgifterna inom den kommunala organisationen under beredskap och krig helt till fredsorganisationen. Eventuellt erforderliga omfördelningar av arbetsuppgifterna kan ske i den ordning och under de förutsättningar som anges i administrativa fullmaktslagen (1942: 87) och i tillämpningsföreskrifter till denna.

Under beredskap och krig krävs, framhålls det i promemorian, ett kommunalt ledningsorgan med särskilda befogenheter. Detta ledningsorgan skall enligt KBL vara kommunens styrelse. Ingen annan nämnd har samma auktoritet och ställning eller samma överblick över förhållandena som kommunens styrelse. De befogenheter, som tillkommer styrelsen i dess egenskap av ledningsorgan, har utformats så att en kraftfull ledning kan utövas. De innefattar en långtgående rätt att ge direktiv till andra nämnder rörande verksamhetens inriktning och bedrivande samt omfattande rätt att fördela och omfördela kommunens resurser i fråga

om personal och materiel mellan de olika organen. Avsikten är att kommunstyrelsen skall kunna få till stånd en kraftsamling i sådana lägen, då någon sektor av den kommunala verksamheten är eller väntas bli ställd inför särskilt svåra eller betydelsefulla uppgifter.

Kommunalrättskommittén framhöll i sitt betänkande att kommunerna bör anförtros att i största möjliga utsträckning själva avgöra hur beredskapsuppgifterna skall lösas. Rörande utformningen av organisationen påpekade kommittén att övervägande skäl kan tala för att kommunens styrelse själv direkt sörjer också för verksamheten på delområden, om uppgifterna inte är av större omfattning. Andra nämnder och deras ledamöter kan då utnyttjas för ett mindre självständigt biträdande med göromål inom beredskapsverksamheten. Samtidigt framhöll kommittén att uppgifterna ofta måste vara av sådan omfattning att organisationen behöver utbyggas genom inlemmande i denna av ytterligare nämnder.

Såvitt angår handhavandet av de uppgifter, som med stöd av 2 § KFL kan åläggas kommunerna, skall dessa uppgifter enligt 3 § första stycket KFL i dag ankomma på kommunala kristidsnämnder. Enligt huvudregeln skall kristidsnämnder finnas i alla kommuner, men om arbetsuppgifterna är av ringa omfattning kan en kommun få länsstyrelsens medgivande att låta ett annat kommunalt organ fullgöra kristidsnämndens uppgifter.

Kristidsnämnderna fullgör i kristid både kommunala och statliga arbetsuppgifter. Detta avspeglas bl. a. på det sättet i kungörelsen om kristidsnämnder att ordföranden och hans ställföreträdare i nämnden utses och entledigas av länsstyrelsen medan övriga medlemmar väljs av kommunen. Länsstyrelsen kan också förhindra att uppenbart olämpliga ledamöter väljs in i nämnden.

I promemorian sätts i fråga om det föreligger behov av särskilt inrättade nämnder på det lokala planet för uppgifterna inom folkförsörjningen sedan den planerade kommunindelningen genomförts. Vidare ställs frågan om det bör föreligga skyldighet att inrätta särskilda kristidsnämnder i storkommunerna eller om det räcker med att möjligheter därtill ges.

Vid behandlingen av dessa frågor erinras det i promemorian om andra kommunala beredskapsorgan, nämligen beredskapsnämnden, civilförsvarsnämnden och krigshjälpsnämnden. Om dessa nämnder anförs bl. a. följande.

Enligt KBL skall fredsorganet också vara krigsorgan, men uppgifter, som saknar motsvarighet i fred, skall handhas av en beredskapsnämnd, om inte i annan författning angetts vilket organ som skall sköta uppgiften. Som exempel på uppgifter för beredskapsnämnd kan nämnas att sörja för att de inkvarterades bostadsförhållanden ordnas samt att verkställa befolkningsregistrering.

Beredskapsnämnd, som kan tillsättas redan i fredstid, är obligatorisk

endast under civilförsvärsberedskap. Inte ens då är det emellertid nödvändigt att tillsätta en särskild beredskapsnämnd. Vissa kommuner kommer inte att i större utsträckning ställas inför sådana uppgifter som saknar motsvarighet i fred och som inte är specialreglerade. Det ankommer på kommunen själv att avgöra huruvida beredskapsnämnd skall anordnas som en särskild nämnd eller vara identisk med redan befintlig nämnd. Om kommun inte inrättar särskild beredskapsnämnd eller uppdrar åt annan nämnd att vara beredskapsnämnd, blir kommunens styrelse vid civilförsvärsberedskap automatiskt också beredskapsnämnd.

Enligt civilförsvärslagen skall i varje kommun kommunens uppgifter med avseende på civilförsväret handhas av en civilförsvärsnämnd. Kommun kan antingen utse särskild civilförsvärsnämnd eller uppdra åt annat kommunalt organ att vara sådan nämnd. Har kommunens fullmäktige inte vidtagit någon av dessa åtgärder, skall kommunens styrelse vara civilförsvärsnämnd.

I varje kommun skall vidare finnas en krigshjälpsnämnd för de uppgifter som åvilar kommunen enligt lagen (1964: 47) om krigshjälp.

Enligt promemorian kommer det att även fortsättningsvis behövas speciella nämnder för folkförsörjningsuppgifterna på lokalplanet.

Genom det i KFL valda namnet kristidsnämnd på dessa nämnder åsyftades enligt promemorian att klargöra att hela det kommunala kristidsarbete, som inte faller inom området för de ordinarie kommunala organens verksamhet, borde koncentreras hos en enda myndighet, kristidsnämnden. Även om avsteg redan skett från den principen — t. ex. genom bestämmelserna i lagen om krigshjälp rörande särskild krigshjälpsnämnd — bör det kommunala organ, som skall handha kommunens uppgifter inom folkförsörjningen, även i fortsättningen kunna benämnas kristidsnämnd.

I promemorian föreslås att kommun efter samma mönster som gäller för beredskapsnämnd skall kunna tillsätta särskild kristidsnämnd. Detta innebär bl. a. att några bestämmelser liknande de som nu föreskriver att länsstyrelse skall tillsätta ordföranden inte kommer att finnas. Om särskild nämnd inte inrättas, skall kommunens styrelse vara kristidsnämnd. Kommunen skall emellertid också kunna uppdra åt annat kommunalt organ att vara kristidsnämnd. Nämnden kan enligt förslaget tillsättas redan i fredstid.

I KBL har reglerna om särskild beredskapsnämnds sammansättning och arbetsformer anpassats till kommunallagens motsvarande bestämmelser för där reglerade nämnder. Detta har skett genom att i 10 § KBL upptagits, utöver bestämmelser om antalet ledamöter samt om val av dessa och suppleanter, i huvudsak endast hänvisning till 32—42 §§ samt 45 § andra och tredje styckena kommunallagen (1953: 753) respektive 51 § kommunallagen (1957: 50) för Stockholm.

Motsvarande regler föreslås i promemorian införas även beträffande kristidsnämnd.

Beräffande kristidsnämnd i annan kommun än Stockholm föreslås sålunda följande regler.

Ledamöter och suppleanter väljs av kommunfullmäktige eller kommunförbundsfullmäktige för tre år, räknat från och med den 1 januari året näst efter det då allmänna val av kommunfullmäktige ägt rum. Fullmäktige bestämmer antalet ledamöter och suppleanter. I likhet med vad som gäller för andra nämnder för specialreglerad verksamhet får dock antalet ledamöter inte understiga fem. Valet skall vara proportionellt, om det begärs av minst ett visst antal väljande. Detta minimiantal varierar med hänsyn till antalet väljande och det antal personer valet gäller. Minimiantalet motsvarar sålunda det tal man får, om man delar samtliga väljandes antal med det antal personer valet avser, ökat med 1.

Val av suppleanter sker genom proportionellt val eller genom majoritetsval, oavsett vilken metod som används vid val av ledamöter. Sker valet av suppleanter proportionellt, blir den ordning i vilken suppleanterna skall inkallas till tjänstgöring bestämd genom valet. Väljs suppleanterna genom majoritetsval, måste den ordningen särskilt bestämmas.

Valbar till ledamot eller suppleant i nämnden är varje röstberättigad, som bor i kommunen, dock inte den som är omyndig. Liksom i fråga om andra kommunala nämnder kan inte landshövding, länsöverdirektör eller avdelningschef vid länsstyrelse eller kommunal befattningshavare i ledande ställning inom kommunens samfällda förvaltning vara ledamot eller suppleant i kristidsnämnden.

Upphör ledamot eller suppleant att vara valbar, skall han eller hon omedelbart frånträda sitt uppdrag. Den som uppnått 60 års ålder får avsäga sig uppdrag att vara ledamot eller suppleant. I övrigt får ingen avsäga sig sådant uppdrag annat än om vederbörande uppger hinder som fullmäktige godkänner.

Avgår ledamot, som utsetts vid proportionellt val under löpande mandatperiod, inkallas till ledamot den suppleant, som enligt den bestämda ordningen bör inträda, för att tjänstgöra under den återstående delen av mandatperioden. Avgår annan ledamot, skall fyllnadsval ske för nämnda tid.

Fullmäktige skall bland ledamöterna utse ordförande och vice ordförande att tjänstgöra under deras mandatperiod. Om dessa val skall länsstyrelsen underrättas. Är både ordföranden och vice ordföranden förhindrade att inställa sig vid kristidsnämnds sammanträde, får nämnden utse annan ledamot att för tillfället föra ordet.

Kristidsnämnd skall sammanträda på det ställe och på de tider nämnden bestämmer och däremellan så ofta ordföranden finner det behövt. Sammanträde skall också äga rum, om minst halva antalet av nämndens ledamöter för visst angivet ändamål gör framställning därom.

Är ledamot hindrad att närvara vid sammanträde eller har uppkommit ledighet inte fyllts genom fyllnadsval, skall suppleanterna kallas till tjänstgöring i den vid valet bestämda ordningen. Suppleant har dock rätt att närvara vid alla sammanträden och skall alltid underrättas om dessa.

För beslutsmässighet fordras att mer än halva antalet ledamöter är närvarande. Beslut fattas med enkel majoritet och ordföranden har utslagsröst utom vid val eller tjänstetillsättning, då lotten avgör vid lika rösttal.

Vid sammanträde skall ordföranden föra eller låta föra protokoll. Detta behöver inte innehålla annat än förteckning över närvarande ledamöter och beslutet i varje ärende. Den som deltagit vid avgörandet av ett ärende har rätt att anföra reservation mot beslutet.

Nämndens protokoll skall justeras senast tio dagar efter sammanträdet av ordföranden och minst en vid sammanträdet närvarande ledamot. Nämnden kan också justera protokollet antingen genast eller vid nästa sammanträde. Senast andra dagen efter justeringen skall genom ordförandens försorg justeringen och det ställe, där protokollet finns tillgängligt, tillkännages på kommunens anslagstavla. Tillkännagivandet skall vara försett med uppgift om den dag det anslagits, och det får inte avlägnas före utgången av föreskriven besvärstid. Anledningen till dessa ingående regler är att besvärstiden löper från dagen för anslaget på kommunens anslagstavla.

Kristidsnämnden skall på lämpligt sätt kungöra var och på vilka tider framställningar till nämnden mottas. För varje kalenderår skall kristidsnämnden inom eller utom sig utse en kassaförvaltare, om inte nämndens medelsförvaltning är ordnad på sådant sätt att kassaförvaltare blir obehövlig.

Kristidsnämnd kan, om fullmäktige medgett det, uppdra åt särskild inom nämnden bildad avdelning eller åt ledamot eller suppleant i nämnden eller åt befattningshavare i kommunens tjänst att på nämndens vägnar besluta i vissa grupper av ärenden som skall anges i fullmäktiges beslut. Om beslut fattats på grund av sådan delegation, skall det anmälas vid kristidsnämndens nästa sammanträde.

De föreslagna reglerna för särskild kristidsnämnd i Stockholm överensstämmer i stort sett med dem som föreslås för övriga kommuner. Den väsentligaste avvikelserna är att ledamöternas och suppleanternas tjänstgöringstid är ett år.

F. n. gäller att länsstyrelsen, om den finner det lämpligt att två eller flera kommuner bör ha gemensam kristidsnämnd, kan föreskriva att kommunerna skall helt eller delvis sammanföras till ett kommunalt kristidsförbund. I promemorian anføres att kommunindelingsreformen minskat behovet av interkommunal samverkan på folkförsörjningens område. I den mån sådan samverkan alltjämt kan vara påkallad kan samverkan ske frivilligt inom ramen för lagen om kommunalförbund.

Det föreslås därför att kungörelsen om kommunala kristidsförbund upphävs och att någon möjlighet för länsstyrelsen att bestämma kristidsnämnds område med avvikelse från gällande kommunindelning inte kvarstår.

Enligt 3 § KFL kan länsstyrelsen också föreskriva t. ex. att en kommun delas upp i flera områden med var sin kristidsnämnd. I promemorian betonas emellertid att varje kommun för framtiden torde utgöra ett lämpligt kristidsnämndsdistrikt, varför inte heller möjlighet att uppdelning i flera kristidsnämndsdistrikt bör finnas i fortsättningen. Även om ett behov av att uppdelning i flera distrikt skulle föreligga kan nämligen lämpligheten härav ifrågasättas. Ett sådant behov skulle främst uppstå för vidsträckta eller folkrika kommuner. De framför allt praktiska problem, som kan tänkas framkalla behovet, kan, framhålls det, säkerligen lösas t. ex. genom att kristidsnämnden anordnar expeditioner på skilda håll inom sitt verksamhetsområde. Om mera omfattande offentliga ingripanden blir nödvändiga, kan kristidsnämnd få fördela sin verksamhet på ett antal var för sig i huvudsak självständigt verkamma avdelningar. Behov att på sådant sätt utveckla organisationen lär i första hand komma att göra sig gällande inom större konsumtionscentra. Det är emellertid betydelsefullt, sägs det i promemorian, att de olika grenarna av verksamheten organisatoriskt hålls samman av en gemensam ledning för att sammanhang och konsekvens i de olika åtgärderna skall tryggas och garanti vinnas för en lämplig arbetsfördelning.

3.6.4 Planläggning och andra förberedelser för den kommunala verksamheten inom folkförsörjningen

I KBL stadgas generell skyldighet för kommun att redan i fredstid vidta de förberedelser som krävs för att kommunen skall kunna fullgöra sina uppgifter även enligt särskild författning. KBL:s planläggningsföreskrift gäller även folkförsörjningsplaneringen. I promemorians lagförslag har en erinran härom tagits in.

I promemorian framhålls, att det bör ankomma på det kommunala organ, som i verkställighetsläget skall svara för en viss uppgift, att också ombesörja planläggningen för denna. Vissa organ, som skall vara i verksamhet under krisförhållanden, saknas emellertid normalt i fred. Så blir säkerligen fallet med exempelvis de föreslagna särskilda kristidsnämnderna. Kommunen får i sådana fall bestämma var planläggningsarbetet skall ske. Har något beslut härom inte meddelats, måste det åvila kommunens styrelse att se till att planläggningen kommer till stånd. Kommunstyrelsen eller av kommunen utsett särskilt samordningsorgan måste också leda planläggningsarbetet och se till att planläggningen blir samordnad dels olika verksamhetsområden sinsemellan, dels med annan totalförsvarsplanläggning.

3.6.5 Krigsorganisation

Enligt promemorian torde det kunna förutses såsom det mest sannolika fallet vid en utrikespolitisk kris att en skärpning av vår beredskap sker successivt. Kommunernas organisation och förvaltning kan i inledningskedet fungera i fredsmässiga former i såväl utrymnings- som inkvarteringskommuner, låt vara att inkallelser av personal otvivelaktigt kommer att medföra vakanser. När däremot utrymningar blir obligatoriska, uppkommer i inkvarteringskommunerna genast besvärliga problem med omhändertagandet i olika hänseenden av de inkvarterade, särskilt i den mån företagna utrymningar varit slutliga utrymningar. Även i utrymningskommunerna blir problemen stora efter utrymningar, åtminstone om kommunen måste behålla en förvaltningsapparat för att betjäna befolkning, som bor kvar i delar av kommunen, vilka ej slutligt utrymmts eller vilka rentav kan ha mottagit inkvarterade från kommunens tätorter eller andra kommuner. Det kan efter slutlig utrymning av hemorten förutses att en speciell belastning mycket snart uppkommer inom inkvarteringskommunernas socialvårds- eller krigshjälpsverksamhet men också inom andra områden såsom inom hälsovården och skolväsendet. För detta läge föreligger ett behov av en kommunal krigsorganisation, inom vilken verksamheten snabbt kan anpassas efter lägets växlingar och arbetet bedrivs effektivt och samordnat under ett särskilt ledningsorgan.

Regler om sådan krigsorganisation finns i 11 och 12 §§ KBL.

I första hand ankommer det på kommunerna själva att avgöra när de under civilförsvarsberedskap skall övergå till krigsorganisation. Å andra sidan kan också länsstyrelsen förordna att kommun skall övergå till sådan organisation.

I krigsorganisationen skall kommunens styrelse ingå som ledningsorgan. Vidare skall de nämnder och andra fackorgan med förtroendemän och anställda, som fullgör uppgifter av betydelse för försvarsberedskapen, ingå i organisationen. Exempel på sådana nämnder är socialnämnd, som i regel torde komma att tjänstgöra såsom krigshjälpsnämnd, eventuellt inrättad särskild krigshjälpsnämnd, barnavårdsnämnd, civilförsvarsnämnd, beredskapsnämnd, kristidsnämnd, familjebidragsnämnd och hälsovårdsnämnd. I utrymningskommun, som endast beredskapsutrymmts, måste i krigsorganisationen också ingå olika organ för kommunalteknisk verksamhet. I kommun, som i sin helhet slutligt utrymmts, kan å andra sidan krigsorganisationen reduceras kraftigt, möjligen till att omfatta, förutom kommunstyrelsen, endast civilförsvarsnämnd och organ för oundgänglig kommunalteknisk verksamhet. Krigsorganisationens omfattning måste sålunda variera alltefter kommunernas olika uppgifter. Organisationens sammansättning bör också inom en och samma kommun ändras alltefter företagna utrymningar och dessas återverkningar på de kommunala uppgifterna.

I egenskap av ledningsorgan skall kommunens styrelse äga meddela kommunens nämnder och andra organ, dock inte fullmäktige, direktiv rörande verksamhetens inriktning och bedrivande samt fördela kommunens tillgångar i personal och materiel mellan de i krigsorganisationen ingående organen. Direktivrätten innebär inte någon generell möjlighet för kommunens styrelse att överta på annat organ ankommande uppgifter i deras helhet eller att flytta över arbetsuppgifter från ett ordinarie organ till ett annat. Endast för det fall att ett fackorgan är helt utslaget har det befunnits motiverat att annat organ inträder i dess ställe. Denna situation är emellertid förutsedd i administrativa fullmaktslagen. Överflyttningen av arbetsuppgifterna bör således ske under de förutsättningar som anges i nämnda lag och i tillämpningsföreskrifter till denna.

Det betonas särskilt i promemorian att reglerna i KBL om krigsorganisation kommer att gälla även sådan förvaltning som den föreslagna administrationen för den kommunala verksamheten inom folkförsörjningen. Det föreslås en särskild bestämmelse i den nya fullmaktslagen, som anger detta.

3.6.6 Kostnaderna för den kommunala verksamheten inom folkförsörjningen

Enligt KFL skall kommunerna i princip svara för den lokala krisförvaltningens kostnader. Dessa är inte begränsade till endast utgifter för den lokala krisadministrationen. Åt kristidsnämnd kan nämligen enligt KFL även uppdras t. ex. att utöva viss varuförmedlande verksamhet. Även kostnaderna för den delen av nämndens verksamhet drabbar i så fall vederbörande kommun.

Som tidigare nämnts (avsnitt 3.4.1) lämnades dock under andra världskriget, liksom under det första, i viss utsträckning statsbidrag till kommunerna för bestridande av kostnaderna för de förvaltningsuppdrag staten pålade kristidsnämnderna.

I KBL regleras, anförs det i promemorian, i stort sett kommunernas uppgifter under civilförsvarsberedskap, skyldigheten för kommun att planlägga och vidta andra förberedelser för den kommunala beredskapen samt organisationen och finansieringen av verksamheten. Den vägledande principen, när det gäller fördelningen av kostnadsansvaret för de i KBL reglerade åtgärderna, har varit att man inte belastar kommunerna med sådana kostnader av försvarsnatur, vilka inte i första hand kommer kommunernas egna medlemmar till godo. Sådana kostnader skall i stället i princip bäras av staten i form av särskilda statsbidrag till kommunerna.

Beträffande kostnaderna för planläggning är huvudregeln den att dessa kostnader skall stanna på kommunerna. För de fall, då länsstyrelsen, på grund av att planläggningen är särskilt betydelsefull, förordnat att kommunens beredskapsplan skall underställas länsstyrelsens pröv-

ning, har emellertid i 16 § KBL införts en rätt för kommunen att erhålla statsbidrag. Om planen godkänts, skall statsbidrag utgå till planläggningskostnaden med lägst 90 % av beloppet i den mån det kan anses skäligt. När plan upprättas första gången gäller dock att bidraget skall, såvida kommunen ej begär ersättning enligt den nyss nämnda regeln, beräknas schablonmässigt enligt av Kungl. Maj:t fastställda grunder i stället för efter utredning om den verkliga kostnaden.

Bestämmelserna i 16 § KBL om statsbidrag, påpekas det i promemorian, gäller även plan rörande för totalförsvaret viktig verksamhet som åligger kommun enligt särskild författning. Till sådan viktig verksamhet hör uppenbarligen uppgifterna inom folkförsörjningen. En erinran om att KBL:s bestämmelser gäller i fråga om planläggningskostnader bör enligt promemorian tas in i en ny fullmaktslag.

Enligt promemorian torde, bortsett från gällande bestämmelser om statsbidrag för planläggningskostnad, frågorna om fördelningen av utgifterna för den kommunala verksamheten inom folkförsörjningen mellan stat och kommun få avgöras genom särskilda bestämmelser i samband med att verksamheten behöver utnyttjas.

3.6.7 Personalen för den kommunala verksamheten

I promemorian betonas att främst förtroendemän och befattningshavare, som under fredstid är sysselsatta i den kommunala verksamheten, engageras i beredskapsarbetet. Även särskilt anskaffad personal kan dock uppenbarligen behövas. Personaltillgången måste tryggas, framhålls det, såväl genom åtgärder för att i största möjliga utsträckning bibehålla den fredstida personalen som genom att till verksamheten binda lämplig tillskottspersonal.

Personaltillgångarna minskar genom utrymningar, inkallelser till militärtjänst samt rekryteringen till civilförsvaret och för andra uppgifter inom totalförsvaret.

Förtroendemän och kommunala befattningshavare, som tilldelats uppgifter inom hemortens beredskapsverksamhet, måste, framhålls det i promemorian, givetvis vid utrymning kvarstanna där. Om i något fall de skyldigheter, som kan härledas ur den kommunala anställningen, inte är tillräckliga för att hålla vederbörande kvar vid uppgifter i hemorten, kan tjänstepliktslagen komma till användning.

Vidare sägs det i promemorian att om de kommunala insatserna inte skall äventyras, måste uppskov från militärtjänstgöring och befrielse från civilförvarstjänst beviljas såväl ett antal personer inom den kommunala ledningsorganisationen som befattningshavare i nyckelpositioner inom kommunernas förvaltning och verksamhet. När det gäller ledningsorganisationens förtroendemän måste uppskov och befrielse kunna ifrågakomma för ordföranden och vice ordföranden i de i organisationen ingående nämnderna och i viss utsträckning även för andra ledamö-

ter som behöver anlitas för mer fortlöpande arbete med beredskapsverksamheten. I den mån i nämnderna i övrigt finns värnpliktiga eller civilförsvarspliktiga ledamöter får dessa ersättas av suppleanter eller nämnderna arbeta med mindre antal ledamöter. Administrativa fullmaktslagen och tillämpningskungörelsen till denna kommer, påpekas det, att i skilda hänseenden få betydelse för den kommunala beredskapsverksamheten. Vidare erinras om att ett ökat antal suppleanter kan behöva utses. Detta kan ske med anlitan av administrativa fullmaktslagens bestämmelser.

Det framhålls även i promemorian att viss personal, som enligt överenskommelse skall ingå i krigsorganisationen, skall beredskapsregistreras genom anmälan till länsarbetsnämnden. Vidare skall personal, som skall upprätthålla ledande befattning inom annan funktion i krig än i fred, lämnas individuellt besked om krigsplaceringen.

Beträffande frågan om utbildning och övning av kristidsnämndernas personal anförs i promemorian att någon reglering härom inte är erforderlig. För uppgifterna kommer i stor utsträckning förtroendemän och kommunala befattningshavare att utnyttjas och för dessa får utbildning och övning uppfattas som ett inslag i förtroendeuppdraget eller tjänsten. I övrigt skall för viktiga uppgifter i betydande utsträckning frivillig personal utnyttjas. Denna personal torde, framhålls det, också frivilligt underkasta sig utbildning och övning. Därtill kommer att det framför allt är personer i ledande ställning som måste informeras om nämndernas planerade verksamhet. Den informationen bör lämnas av länsstyrelserna i samarbete med de centrala myndigheterna. Frågorna behandlas lämpligen i anvisningsverket för den kommunala beredskapen, anförs det sammanfattningsvis.

4 Remissyttrandena

Förslaget att kommuns skyldighet att fullgöra uppgifter inom folkförsörjningen i kristid även fortsättningsvis skall regleras genom en speciell fullmaktslag tillstyrks eller lämnas utan erinran av *ÖB, civilförsvarsstyrelsen, transportnämnden, ÖEF, AMS, länsstyrelserna i Stockholms, Kronobergs, Malmöhus, Värmlands och Norrbottens län, civilbefälhavarna i Västra civilområdet och i Bergslagens civilområde, riksnämnden för kommunal beredskap, 1967 års rekvisitions- och förfogandeutredning, Svenska kommunförbundet samt Stockholms, Malmö, Helsingborgs, Örebro, Degerfors' och Hallsbergs kommuner. Statens jordbruksnämnd, som ansluter sig till promemorians betraktelsesätt i fråga om kommunal medverkan vid kristidsförvaltning och i fråga om organisationen för de kommunala uppgifterna inom folkförsörjningen, finner dock att det vore önskvärt*

om överarbetningen av författningsmaterialet kunde bringas därhän att man ytterligare sammanför de bestämmelser som reglerar den kommunala administrationen och de kommunala skyldigheterna på området. Behovet härav belyses, anför nämnden, av att betydande delar av den föreslagna kommunala fullmaktslagen består av hänvisningar till andra författningar eller innehåller bestämmelser som utgör dubbling av eller parallelltext till bestämmelser i andra författningar. Om ytterligare sammanföring ej anses kunna ske, kommer stort behov att föreligga av en från centralt håll meddelad information till kommunerna där man överskådligt och lättfattligt redogör för principer och bestämmelser på området. Härvid är det angeläget att man separat redovisar vad som gäller i fråga om planläggningen och i fråga om verkställigheten, framhåller nämnden.

Av de tillstyrkande remissinstanserna anför *länsstyrelsen i Norrbottens län* att det från vissa synpunkter varit önskvärt att en enhetlig författningsmässig reglering av kommunernas beredskapsuppgifter och uppgifterna i anslutning till det ekonomiska försvaret kunnat komma till stånd. Länsstyrelsen har emellertid även förståelse för de skäl som anförts mot en sådan lösning och har därför ingen erinran mot de framlagda förslagen i detta avseende. Genom sammanförande av de spridda författningarna och bestämmelserna till en handbok kan de påtalade olägenheterna elimineras, framhåller länsstyrelsen. Liknande tankegångar framförs av *civilbefälhavaren i Bergslagens civilområde*. Också *ÖB* anser att åtgärder för att underlätta överblicken över de författningar som gäller på området bör övervägas. *Örebro kommun* anser det angeläget att alla bestämmelser om kommunernas uppgifter inom totalförsvaret samlas i en kommunal beredskapsbok.

Civilförsvarsstyrelsen understryker särskilt att den delar den i promemorian uttalade meningen, att frågan om att samla alla bestämmelser om kommunala beredskapsuppgifter i en författning inte nu bör tas upp till förnyat övervägande.

Såvitt angår frågan om namnet på den föreslagna lagen finner *länsstyrelsen i Malmö* den i promemorian föreslagna benämningen "kommunal fullmaktslag" egentlig eftersom lagen enbart hänför sig till kommunens skyldigheter inom folkförsörjningen. En lämpligare benämning torde därför "kommunal fullmaktslag avseende folkförsörjningen" vara. *Statens jordbruksnämnd* anför att det ter sig begreppsmässigt mindre tillfredsställande med en "administrativ fullmaktslag", som gäller både för den statliga och den kommunala administrationen, och en "kommunal fullmaktslag", som avser kommunal administration.

Några invändningar mot den föreslagna lokala kristidsförvaltningens organisation har inte framförts. Av de remissinstanser som uttalat något i denna fråga anför *länsstyrelsen i Stock-*

holms län och Hallsbergs kommun att regler om kommunala kristidsförbund ej längre erfordras. Örebro kommun finner det tillfredsställande att särskild kristidsnämnd inte föreslås bli obligatorisk. Krig och liknande utomordentliga förhållanden kräver regelmässigt improvisationer, särskilt i det ömtåliga igångsättningskedet. Riskerna för bristande effektivitet minskas avsevärt om fredsorganisationen (kommunstyrelsen) direkt kan övergå till krigsorganisation, anför kommunen. Länsstyrelsen i Norrbottens län anser de föreslagna ändringarna att kommun själv skall utse ledamöterna i kristidsnämnd, sålunda även ordföranden, att särskild kristidsnämnd skall kunna tillsättas och att kommun kan uppdra åt annat kommunalt organ än kommunstyrelsen eller särskilt utsedd kristidsnämnd att fungera som sådan nämnd, innebära positiva lösningar.

Flera remissinstanser framför invändningar mot promemorians förslag angående de uppgifter som skall åvila kommunerna inom folkförsörjningen. Således anser ÖEF, länsstyrelsen i Kronobergs län, majoriteten inom riksnämnden för kommunal beredskap och Svenska kommunförbundet att kommunerna ej bör engageras i prisregleringar, medan en minoritet inom riksnämnden för kommunal beredskap och länsstyrelsen i Stockholms län anser att kommunerna skall ha prisregleringsuppgifter endast i händelse av krig eller krigsfara. Stockholms kommun hävdar att kommunerna bör medverka på prisregleringens område i samband med ransonering.

ÖEF pekar på att kommun med stöd av 1 § tredje stycket förslaget till ny fullmaktslag skulle kunna åläggas medverka inte endast vid prisreglering under beredskap och krig utan även om prisreglering tillgrips i fred vid samhällsekonomiska rubbningar, vare sig dessa orsakas av internationella eller inhemska förhållanden. Det innebär att kommunernas medverkan skulle kunna påkallas även vid en sådan prisreglering, som infördes hösten 1970. En sådan utvidgning av den kommunala fullmaktslagens tillämpningsområde finner ÖEF ej förenlig med grunderna för vår beredskapslagstiftning på det ekonomiska försvarets område. ÖEF har i departementspromemorian ej funnit någon motivering till förslaget att kommunerna skulle kunna åläggas att medverka vid allmän prisreglering. Däremot, anför ÖEF, har redogjorts för de övervägande negativa erfarenheterna av kommunernas medverkan på prisområdet under andra världskriget. Enligt ÖEF:s mening, vilken mening delas av länsstyrelsen i Kronobergs län, bör de prisreglerande uppgifterna även under beredskap och krig åvila länsstyrelsernas priskontor, vilka i ett sådant läge bör utbyggas så att de motsvarar de ökade krav som då kommer att ställas på dem.

Liknande synpunkter framförs av majoriteten inom riksnämnden för kommunal beredskap. Nämnden framhåller därjämte, att det bör undersökas om inte statistiska centralbyråns intervjuorganisation med sina 500 lokalombud skulle kunna utnyttjas för här avsedda uppgifter, åtminstone under en beredskapssituation.

Även *Svenska kommunförbundet* betonar de negativa erfarenheterna av 1940- och 1950-talens prisombudsorganisation. Förbundet anför vidare att det numera i statens pris- och kartellnämnd finns ett statligt prisreglerande organ och att det synes förbundet lämpligare att en eventuellt erforderlig regional eller lokal priskontrollerande organisation direkt sorterar under pris- och kartellnämnden med staten såsom huvudman.

En minoritet inom *riksnämnden för kommunal beredskap* (länsöverdirektören T. Nyqvist) anser att det blir av väsentlig betydelse för priskontrollen under beredskap och krig att kommunerna har uppgifter och befogenheter på området och därmed känner ansvar därför. Priskontrollen förutsätter kontakter med befolkningen och vardagslivet i orterna, kontakter som är naturliga för den kommunala verksamheten. Under beredskaps- och krigsförhållanden mister priskontrollen också sina allmänpolitiska aspekter och får i stället ett nära samband med bl. a. försörjningsväsendet. Bestämmelser om kommunernas medverkan på prisregleringsområdet bör därför finnas i fullmaktslagen men de bör begränsas att gälla de förhållanden som omnämns i 1 § första och andra styckena allmänna prisregleringslagen, dvs. vid krig och krigsfara.

Även *länsstyrelsen i Stockholms län* anser det tillräckligt i krisregleringshänseende om kommun genom lagbestämmelser åläggs medverkan vid prisreglering under de extraordinära förhållanden, som avses i 1 § första och andra styckena allmänna prisregleringslagen.

Stockholms kommun pekar på att såsom promemoriaförslaget är utformat skulle kommun kunna åläggas övervakningsuppgifter i anslutning till ett allmänt prisstopp av det slag, som trädde i kraft hösten 1970. Kommunerna, även Stockholm, saknar uppenbarligen erforderliga administrativa resurser härför och bör ej kunna åläggas att under angiven förutsättning ställa sådana resurser till förfogande. Det torde i stället lämpligen åvila pris- och kartellnämnden att vid prisövervakning av denna karaktär förlita sig på en i statlig regi uppbyggd övervakningsorganisation. Emellertid bör kommunerna i samband med ransonering medverka även på prisregleringens område med hänsyn till det nära samband som dessa två regleringsåtgärder får anses ha.

Av de till promemoriaförslaget i denna del mer positivt inställda remissinstanserna framhåller *länsstyrelsen i Malmöhus län* att det möjligen kan anföras betänkligheter mot kommuns medverkan vid allmän prisreglering, därest denna medverkan lägges direkt på kommunal nämnd eller styrelse (kristidsnämnden). För fullgörande av de övriga uppgifter, som åligger kommun enligt lagförslaget, krävs att kommunen (kristidsnämnden) har ett förtroendefullt samarbete med näringslivet, såväl industri som parti- och detaljhandel, i försörjningsfrågor. Förutsättningarna härför synes minska om nämnden även åläggs uppgiften att övervaka prisregleringen. Såvitt länsstyrelsen kan finna behöver emeller-

tid kommunens medverkan vid allmän prisreglering icke direkt anknytas till kristidsnämnd eller annan kommunal nämnd. Kontrollanternas arbetsuppgifter grundar sig helt på beslut fattade på regional nivå och för kommunens del behövs inget annat beslutsfattande än att utse kontrollanternas och att svara för löneutbetalning till dem, vilken senare uppgift ställer sig besvärlig från länsstyrelsens krigsuppehållsplats. Kommuns priskontrollanter bör därför lämpligen utgöra ett från andra nämnder och styrelser fristående organ.

Länsstyrelsen i Norrbottens län påpekar, att det med hänsyn till de negativa erfarenheterna av de kommunala prisombudens verksamhet under andra världskriget ifrågasatts om kommunernas medverkan på prisregleringens område är nödvändig. Länsstyrelsen anser det emellertid värdefullt, att kommunernas medverkan kan tas i anspråk om så anses erforderligt. Effektiviteten kommer att bero på de direktiv som ges för verksamheten och dennas organisation.

Såvitt angår frågan om kostnaderna för den kommunala verksamheten anför *Hallsbergs kommun* att fullmaktslagens verkställighetsområde kommer att påverka de kommunala organisationerna olika enär vissa, framför allt glesbygdskommuner som utgör inkvarteringsområden, kommer att belastas med arbetsuppgifter och kostnader därför, utöver vad som kan anses normalt för kommunens fasta befolkning. Utöver statsbidrag för planläggningskostnaden bör därför utjämningsbidrag för täckande av sådana kostnader utgå.

Örebro kommun påpekar att statsbidragen enligt 16 § KBL till kommunernas plankostnader hittills varit alldeles otillräckliga för sitt avsedda ändamål. Kommunernas beredvillighet att satsa på fullgod planering och länsstyrelsernas intresse att förordna om upprättande av planer har därigenom inte blivit vad man avsett. Då kommunerna ingår som en viktig del i totalförsvaret är det angeläget att en kraftig höjning av statsbidragen skyndsamt genomförs.

Länsstyrelsen i Stockholms län tar upp frågan om information och utbildning och övning av kristidsnämndernas personal. Länsstyrelsen framhåller i detta sammanhang att om det skall lyckas att snabbt sätta i gång en ransonering enligt planerade ransoneringssystem, avsedda att vid behov kunna användas även i fred, torde en förutsättning vara att viss personal ingående i kommunernas krigsorganisation är väl informerad och övad. För att säkerställa deltagande i arrangemang, som länsstyrelsen i detta syfte vidtar, bör dessa frågor regleras i samband med de författningsändringar, som nu görs.

5 Departementschefen

5.1 Allmän motivering

Totalförsvaret kräver förberedelser och insatser på många av samhällslivets områden. Under fredstid sker på olika håll planläggning för verksamheten under beredskapstillstånd och krig. De författningar som reglerar den civila försvarsverksamheten ses över fortlöpande.

Ansvar för planläggningen av den ekonomiska försvarsberedskapen vilar på olika centrala myndigheter. Överstyrelsen för ekonomiskt försvar (ÖEF) är samordnande central förvaltningsmyndighet.

De författningar, som har betydelse för det ekonomiska försvaret, är i flera fall från 1930- och 1940-talen. Förhållandena i samhället har efter författningarnas tillkomst förändrats i många avseenden. Författningarna har tillkommit successivt och under olika omständigheter. Detta har medfört att önskvärd samordning inte alltid kunnat genomföras. Författningskomplexet har därigenom i vissa fall blivit svårt att överblicka. Detta förhållande har bl. a. föranlett att chefen för försvarsdepartementet med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 13 januari 1967 tillkallat särskild sakkunnig att se över rekvisions- och förfogandelagstiftningen m. m. Detta utredningsarbete pågår.

I samband med krisen i Tjeckoslovakien år 1968 verkställdes genomgång av olika beredskapsfrågor, vilket ledde till att en översyn företogs beträffande vissa för kommunernas medverkan i den lokala kristidsförvaltningen grundläggande författningar, främst lagen (1939: 254) om skyldighet för kommun att fullgöra vissa av krig m. m. föranledda arbetsuppgifter, den s. k. kommunala fullmaktslagen (KFL). Till lagen ansluter sig kungörelsen (1939: 658) om kristidsnämnder och kungörelsen (1939: 659) om kommunala kristidsförbund.

KFL är en beredskapslag, som automatiskt är tillämplig i krig. I fredstid är lagen tillämplig endast efter Kungl. Maj:ts förordnande. Som förutsättning för ett sådant förordnande gäller att krigsfara eller andra av krig föranledda utomordentliga förhållanden föreligger eller att det föreligger en sådan bristsituation att allmänna ransoneringslagen kan tillämpas. Förordnande att lagen skall tillämpas skall inom viss tid underställas riksdagen för prövning om förordnandet skall bestå.

När KFL är i tillämpning kan Kungl. Maj:t föreskriva att kommunerna i den omfattning Kungl. Maj:t bestämmer skall fullgöra uppgifter som är erforderliga för att fylla befolkningens eller produktionens behov av viktiga förnödenheter, för att lämpligt utnyttja tillgänglig arbetskraft eller för att tillgodose annat önskemål av betydelse för folkförsörjningen. Uppgifterna skall handhas av kommunala kristidsnämnder.

Resultatet av nyss nämnda översyn beträffande författningarna på den lokala kristidsförvaltningens område har redovisats i en inom handelsdepartementet upprättad promemoria (Ds H 1971: 1).

I promemorian redovisas bl. a. erfarenheterna av den lokala kristidsförvaltningen under världskrigen samt det förslag till ny lagstiftning på området, som kommunalrättskommittén lade fram år 1962 (SOU 1962: 7).

Det framhålls i promemorian att det ankommer på kommunerna att även i krig så långt det är möjligt fullgöra sina uppgifter, såvida ej verksamheten på något område är sådan att den kan läggas ned. Verksamheten måste dock i likhet med all annan samhällsverksamhet anpassas till inriktningen av de samlade försvarsansträngningarna. Kommunerna har därför en given plats i totalförsvaret. Till den sålunda bestående kommunala organisationen är det, framhålls det i promemorian, nödvändigt att även framdeles anknypa den lokala kristidsförvaltningen.

Denna slutsats har inte mött några invändningar från remissinstansernas sida.

Även jag delar uppfattningen att den lokala kristidsförvaltningen måste knytas till den kommunala organisationen. De olikartade och ofta mycket omfattande folkförsörjningsuppgifter, som måste lösas under krigs- eller krisförhållanden torde nämligen inte kunna lösas enbart genom att redan bestående eller nyskapade lokala statliga förvaltningsorgan utnyttjas för uppgifterna i fråga. Därtill kommer att kommunernas administrativa resurser förbättrats sedan andra världskriget främst som en följd av de därefter beslutade kommunindelningsreformerna. Den nu pågående kommunindelningsreformen kommer att vara i huvudsak genomförd den 1 januari 1974 och antalet kommuner kommer då att vara endast omkring 270.

Av promemorian framgår att organisationen under första världskriget med omkring 3 000 kommunala livsmedelsnämnder, som handlade folkförsörjningsuppgifter främst inom ransoneringsområdet, inte fungerade helt tillfredsställande. Däremot fyllde de drygt hälften så många kommunala kristidsnämnderna under andra världskriget på ett förtjänstfullt sätt sina uppgifter på ransoneringsområdet. Härtill torde inte minst ha bidragit att det vid tiden för andra världskrigets början fanns en av riksdagen och Kungl. Maj:t gemensamt antagen lag, KFL, som reglerade grunderna för kommunernas medverkan vid den lokala kristidsförvaltningen. I promemorian föreslås att ordningen med en särskild lag som reglerar kommunernas medverkan i folkförsörjningen på lokalplanet behålls även i fortsättningen. Det föreslås att reglerna tas upp i ny lag, kallad kommunal fullmaktslag. I detta sammanhang kan nämnas att även kommunalrättskommittén föreslog en lagreglering av den lokala kristidsförvaltningen, men att kommittén förordade att bestämmelserna härom upptogs i kommunala beredskapslagen (KBL) i stället för i en speciell lag.

Inte någon av remissinstanserna synes direkt ha motsatt sig en spe-

cialreglering av kommunernas medverkan vid den lokala kristidsförvaltningen, men från några remissinstanser har framförts önskemål om en överarbetning av de författningar som reglerar kommunernas medverkan i totalförsvaret för att underlätta överblicken över författningskomplexet.

I prop. 1964: 4 med förslag till lag om kommunal beredskap uttalade fördragande departementschefen i denna fråga, att det på vart och ett av de områden inom totalförsvaret, som f. n. är specialreglerade med föreskrifter bl. a. om kommunal medverkan, torde vara nödvändigt med en sådan speciell reglering för att enhetlighet skall uppnås, som möjliggör central eller regional ledning. Vidare framhöll departementschefen att regelmässigt ej heller bestämmelserna i speciallagstiftningen om vilka organ, som skall svara för verksamheten i fråga, torde kunna undvaras. Med hänsyn till detta och då en ändrad ordning skulle föranleda väsentliga rubbningar i den omfattande planläggning, som skett på olika områden av totalförsvaret, förordade departementschefen att den kommunala medverkan i totalförsvaret, som då reglerades i särskilda författningar, alltså fick förbli reglerad i den ordningen.

För egen del instämmer jag i detta uttalande. Jag delar alltså uppfattningen att reglerna om kommuns medverkan inom folkförsörjningen inte bör tas upp i KBL, utan att reglerna härom bör tas upp i en särskild fullmaktslag. Lagen bör enligt min mening benämnas "lag om lokal kristidsförvaltning".

Som framgått av vad jag tidigare anfört anger inte KFL i detalj vilka uppgifter, som kan åläggas kommunerna enligt lagen, utan arbetsuppgifterna anges endast i stora drag. Kommunalrättskommittén ansåg att de kommunala skyldigheterna borde preciseras närmare. Detta kunde enligt kommittén ske genom att det angavs att skyldigheterna skulle avse tillämpningen av allmänna förfogandelagen, allmänna ransoneringslagen eller lagen om allmän tjänsteplikt eller eljest äga samband med ransoneringsväsendet eller med arbetskraftens utnyttjande. Någon skyldighet att medverka vid prisreglering fanns inte enligt kommitténs förslag.

I promemorian betonas att kommunerna visserligen har intresse av att deras skyldigheter klargörs och avgränsas men att möjligheterna här till begränsas genom de uppenbara svårigheterna att överblicka behoven av kommunal medverkan i de olika situationer, som kan uppkomma i kris- eller krigslagen. Det föreslås därför att de kommunala uppgifterna på samma sätt som i KFL endast anges i stora drag i den nya lagen. Det föreslås emellertid som en ytterligare precisering att det direkt ut sägs i lagen att kommun skall kunna åläggas att medverka vid allmän prisreglering. Jag vill dock här påpeka att denna skyldighet i och för sig föreligger även enligt KFL.

I detta sammanhang vill jag även nämna att enligt promemorian skall lagen, liksom KFL, kunna tillämpas — förutom vid krig och krigsfara — om situationen eljest är sådan att allmänna ransoneringslagen kan sättas i kraft. Dessutom skall enligt promemorian lagen, såvitt gäller skyldigheten att medverka vid prisreglering, kunna tillämpas då förhållandena i landet är sådana att prisregleringslagen kan sättas i kraft.

Remissinstanserna har inte gjort några invändningar mot att kommunernas skyldigheter enligt den föreslagna lagen beskrivs endast i stora drag. Däremot har från flera håll framförts att kommunerna med hänsyn till bl. a. de negativa erfarenheterna från prisombudsorganisationen under andra världskriget inte bör åläggas några uppgifter i samband med prisreglering. Dessa uppgifter bör i stället skötas av statliga organ såsom exempelvis statens pris- och kartellnämnd och priskontoren vid länsstyrelserna. Några remissinstanser har särskilt pekat på att promemorieförslaget ger Kungl. Maj:t möjlighet att påkalla kommunernas hjälp även vid prisregleringar av den typ vi hade 1970—1971. Stockholms kommun anser det tillräckligt i prisregleringshänscende om kommun kan åläggas sådan medverkan i samband med ransoneringslag. Ett par andra remissinstanser anser att prisregleringsuppgifter bör kunna åläggas kommun endast i händelse av krig eller krigsfara.

Även jag har uppfattningen att kommunernas skyldigheter enligt lagen endast bör anges i stora drag med hänsyn till att det ej låter sig göra att i detalj fastställa vilka situationer som kan uppkomma i ett krisläge.

Vad gäller frågan om kommunerna bör vara skyldiga att medverka vid prisreglering, vill jag framhålla att det ofta råder ett sådant samband mellan ransoneringsåtgärder och prisregleringar att det framstår som önskvärt att det i ett krisläge finns en möjlighet att låta dessa frågor på lokalplanet handhas av samma organisation. Jag delar dock den framförda kritiken mot promemorieförslaget i så måtto att jag ej anser det nödvändigt att kommunerna skall kunna åläggas prisregleringsuppgifter vid exempelvis prisstopp av den typ som vi hade 1970—1971. Däremot anser jag att möjlighet skall finnas att ålägga kommunerna prisregleringsuppgifter — förutom vid krig och krigsfara — vid förhållanden som kan leda till tillämpning av allmänna ransoneringslagen.

Såvitt angår frågan om de kommunala uppgifterna inom folkförsörjningen vill jag ytterligare tillägga att det i promemorian föreslås att den nya lagen inte skall innehålla någon bestämmelse motsvarande den som i dag finns i KFL att kommunerna skall ha vissa uppgifter i samband med utnyttjande av arbetskraft. Vidare föreslås att bestämmelsen i 3 § allmänna tjänstepliktslagen (1959: 83) om att det åligger kristidsnämnd eller annan kommunal myndighet, åt vilken uppdragits att fullgöra kristidsnämnds uppgifter, att lämna AMS och länsarbetsnämnd biträde upphävs.

Förslaget att kristidsnämnd inte skall kunna åläggas arbetsförmedlande uppgifter har föranletts av en framställning från AMS och det har inte mött några erinringar från remissinstanserna. Även jag godtar förslaget.

De uppgifter som åläggs kommunerna enligt KFL, skall handhas av kommunala kristidsnämnder. Nämnds verksamhetsområde bestäms av länsstyrelsen, som om det behövs kan besluta om avvikelser från gällande kommunindelning genom att föreskriva antingen att det skall finnas flera nämnder i en kommun eller att två eller flera kommuner skall bilda ett kristidsförbund, som i sin tur skall utse en kristidsnämnd. I princip utses kristidsnämnd av kommunfullmäktige dock att länsstyrelsen skall utse ordföranden. Emellertid har länsstyrelsen, om uppenbart olämplig person utses till ledamot, möjlighet att upphäva beslutet, genom vilket denne person utsetts till ledamot, och utse annan ledamot. Länsstyrelsen kan också entlediga uppenbart olämplig ledamot.

Även enligt promemoriaförslaget skall kommuns uppgifter inom folkförsörjningen handhas av kristidsnämnder. Emellertid skall kommun inte längre vara skyldig att utse särskild kristidsnämnd utan kommunstyrelsen skall kunna antingen själv ta på sig att vara kristidsnämnd eller också uppdraga åt annat kommunalt organ att vara kristidsnämnd. Kristidsnämnd skall kunna tillsättas även i fredstid. Vidare minskas enligt förslaget länsstyrelsens inflytande på kristidsnämnderna så till vida att länsstyrelse ej längre skall kunna bestämma nämnds verksamhetsområde eller påverka nämnds sammansättning. Länsstyrelsen skall dock alltjämt utöva tillsyn över nämndernas arbete. De regler som gäller för exempelvis kommunal beredskapsnämnd, civilförsvarsnämnd och kommunstyrelse föreslås i stort gälla även för kristidsnämnder.

Det föreslås vidare att ordningen med kommunala kristidsförbund avskaffas och att kommunerna i stället i mån av behov frivilligt inom ramen för lagen (1957: 281) om kommunalförbund får besluta om samverkan på folkförsörjningsområdet.

Promemoriaförslaget har i dessa delar tillstyrkts eller lämnats utan erinran av remissinstanserna.

Även jag anser den föreslagna organisationen lämplig. Jag vill i detta sammanhang särskilt peka på inslaget av frivillighet i den föreslagna organisationen. Det är nämligen väsentligt att kommunerna under de tidsmässigt eller lokalt betingade växlande förhållanden som kan råda i kristid har en flexibel organisation, som lätt kan ändras efter situationens krav. Varje kommun bör därför själv få besluta vilket organ som skall handlägga kristidsfrågorna samt självständigt pröva om och när uppgifterna bör överföras från exempelvis kommunstyrelsen till annat organ eller till särskilt inrättad kristidsnämnd.

Jag vill också här peka på att några regler om kommunalförbunds

befattning med folkförsörjningsuppgifter inte tas upp i den i promemorian föreslagna fullmaktslagen. Bestämmelserna i 1 § lagen om kommunalförbund, enligt vilka sådant förbund kan bildas för en eller flera kommunala angelägenheter, blir sålunda utan inskränkning tillämpliga på dessa uppgifter. Enligt 2 § lagen om kommunalförbund skall, om sådant förbund handhar angelägenhet, som det enligt särskild författning åligger kommun att sköta, författningens bestämmelser om kommun avse förbundet. Härav följer att förbundsfullmäktige kan antingen utse särskild kristidsnämnd eller uppdra åt annat organ inom förbundet att vara kristidsnämnd samt att, om förbundsfullmäktige inte vidtagit någondera åtgärden, förbundets styrelse skall vara kristidsnämnd.

I övriga delar har promemorians lagförslag inte föranlett allvarigare erinringar. Jag förordar därför att de genomförs även i dessa delar.

I promemorian finns även ett förslag till ny kungörelse om kristidsnämnder, kungörelse om upphävande av kungörelsen om kommunala kristidsförbund samt förslag till följdändringar i två författningar, som har kommit till utan riksdagens medverkan. Jag kommer senare att för Kungl. Maj:t lägga fram förslag till sådana bestämmelser.

Upphävandet av KFL medför en ändring av redaktionell natur i lagen (1971: 309) om behörighet för allmän förvaltningsdomstol att pröva vissa mål.

I enlighet med det anförda har inom handelsdepartementet upprättats förslag till

1. lag om lokal kristidsförvaltning,
2. lag om ändring i allmänna tjänstepliktslagen (1959: 83),
3. lag om ändring i lagen (1971: 309) om behörighet för allmän förvaltningsdomstol att pröva vissa mål.

Samråd har ägt rum med chefen för inrikesdepartementet beträffande förslaget under 2 och med chefen för justitiedepartementet beträffande förslaget under 3.

5.2 Specialmotivering till förslaget till lag om lokal kristidsförvaltning

1 §

I denna paragraf, som i sak överensstämmer med innehållet i 1 § KFL, anges under vilka förutsättningar kommun skall kunna åläggas uppgifter enligt 2 §. Lagen är sålunda med avseende på bestämmelserna i 2 § utformad som fullmaktslag, medan däremot lagens övriga bestämmelser skall tillämpas permanent.

Enligt paragrafens andra stycke skall 2 § kunna tillämpas — förutom om riket kommer i krig eller krigsfara — även under övriga förhållanden, då förfogande- och ransoneringslagstiftningen får tillämpas. Det har därvid ansetts lämpligt att hänvisa till allmänna ransoneringslagens beskrivning av dessa förhållanden, med hänsyn till att kommunernas

medverkan torde vara mest aktuell vid en med stöd av nämnda lag införd reglering. Eftersom motsvarande bestämmelse i allmänna förfogandelagen (1954: 279) är likalydande, hindrar detta inte att kommunerna åläggs att medverka i ett fall, när enbart allmänna förfogandelagen är i tillämpning. Bestämmelsen innebär vidare att kommunerna i händelse av prisreglering kan åläggas att medverka vid denna om förhållandena i landet i och för sig är sådana att allmänna ransoneringslagen kan sättas i tillämpning.

2 §

Paragrafen innehåller bestämmelser i stora drag om vilka uppgifter som kan åläggas kommunerna enligt lagen.

Första stycket motsvarar 2 § KFL, dock att några arbetsmarknadsuppgifter ej föreskrivs i den nya bestämmelsen.

I andra stycket föreskrivs att kommun i den omfattning Kungl. Maj:t bestämmer skall medverka vid allmän prisreglering. Bestämmelsen innebär — även om den saknar direkt motsvarighet i KFL — inte något nytt i förhållande till vad som gäller i dag utan utgör närmast ett förtydligande.

3 §

I denna paragraf erinras om att föreskrifter om skyldighet att i fredstid vidta förberedelser för folkförsörjningen i kristid finns intagna i KBL. Stadgandet saknar direkt motsvarighet i KFL.

Inrättas inte särskild kristidsnämnd redan under normala fredsförhållanden, bör lämpligen åtminstone ett par av ledamöterna i kommunstyrelsen eller den nämnd, som fått uppdrag att vara kristidsnämnd, sätta sig särskilt in i frågor som rör den kommunala kristidsförvaltningen. Någon särskild föreskrift härom i författning har jag inte ansett erforderlig.

4 §

De uppgifter som åläggs kommunen enligt lagen samt behövlig planläggning skall enligt första stycket handhas av kristidsnämnd. Stycket motsvarar i huvudsak 3 § första stycket KFL.

Enligt andra stycket kan kommun tillsätta särskild kristidsnämnd. Finns ej särskild nämnd skall kommunstyrelsen vara kristidsnämnd. Kommun kan också uppdra åt annat kommunalt organ att vara kristidsnämnd. Stycket, som saknar motsvarighet i KFL, innebär att kristidsnämnd kan utses i fredstid och så snart lagen trätt i kraft.

5 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om val av ledamöter och suppleanter i särskild kristidsnämnd och om nämndens arbetsformer m. m. Paragrafen har den utformning, som är bruklig då nya specialreglerade

kommunala nämnder inrättas. Utan särskild hänvisning till 46 § kommunallagen gäller att ledamöter och suppleanter i kristidsnämnd kan få ersättning enligt de grunder som anges i den paragrafen. Viss motsvarighet till bestämmelserna i förevarande paragraf finns i kungörelsen om kristidsnämnder.

6 §

I denna paragraf erinras om att regler om kommunal krigsorganisation finns i KBL och att regler om överflyttning av uppgifter från en kommunal myndighet till annan sådan myndighet finns i administrativa fullmaktslagen. Någon direkt motsvarighet till paragrafen finns ej i KFL, men 6 § KFL innehåller en bestämmelse om att Kungl. Maj:t kan föreskriva att folkförsörjningsuppgifter som enligt författning ankommer på annat kommunalt organ än kristidsnämnd skall ombesörjas av kristidsnämnd.

7 §

Kommunstyrelsen åläggs i denna paragraf tillsynen över att behövlig planläggning kommer till stånd och att övriga förberedelser vidtas för verksamheten inom kommunen enligt lagen. Paragrafen saknar direkt motsvarighet i KFL, men i 13 § KBL finns en liknande föreskrift, som dock endast föreskriver ansvar för förberedelser för kommunal verksamhet i krig eller vid krigsfara.

Kommunstyrelsen har i planeringsskedet ingen direktivrätt gentemot särskild kristidsnämnd eller organ som fått i uppdrag att vara kristidsnämnd. Däremot har styrelsen en rätt och en skyldighet att ge fackorganet anvisningar. Fackorganet bör naturligtvis även om direktivrätt ej föreligger beakta kommunstyrelsens anvisningar och önskemål. I verkställighetsskedet kan ju styrelsen efter övergång till krigsorganisationen genomdriva sina intentioner.

8 §

Länsstyrelsens ställning som tillsynsorgan och, när det oundgängligen krävs, jämväl som ledningsorgan regleras i denna paragraf. Någon motsvarande bestämmelse finns ej i KFL utan länsstyrelsens inflytande på den kommunala kristidsförvaltningen garanteras enligt den lagen, som framgått av den allmänna motiveringen, på det sättet att länsstyrelsen kan påverka kristidsnämndens sammansättning, verksamhetsområde m. m.

9 §

I denna paragraf, som saknar motsvarighet i KFL, hänvisas beträffande rätten att erhålla statsbidrag för planläggningskostnader till KBL:s bestämmelser härom.

Några ytterligare regler om statsbidrag bör enligt min mening ej tas in i den nya lagen, utan frågorna om ytterligare fördelning mellan stat och kommun av utgifterna för den kommunala kristidsförvaltningen får avgöras genom särskilda bestämmelser i samband med att verksamheten behöver utnyttjas.

10 §

Enligt denna paragrafs första stycke, som i huvudsak motsvarar 5 § andra och tredje punkterna KFL, har länsstyrelse befogenhet att genom vitesföreläggande förmå kommunen att fullgöra sina skyldigheter enligt lagen. Det måste då konstateras att kommunen brustit i sina förpliktelser, vilket däremot inte behöver vara fallet när länsstyrelsen utövar sin direktivrätt enligt 8 §. Länsstyrelsen kan också själv i kommunens ställe vidta den åtgärd, som kommunen varit skyldig att vidta. I sådant fall kan kostnaden för åtgärden uttas av kommunen i den mån kommunen ej är berättigad få statsbidrag för åtgärden.

11 §

I denna paragraf upptas bestämmelser om talan mot beslut som meddelas enligt lagen av kristidsnämnd eller länsstyrelse. Vidare föreskrivs att sådana beslut länder till efterrättelse utan hinder av besvär, om inte annat förordnas. Bestämmelser av liknande innehåll finns f. n. intagna i 7 § andra och tredje styckena KFL och 13 § kungörelsen om kristidsnämnder.

Två remissinstanser, ÖEF och statens jordbruksnämnd, har ifrågasatt om inte besvär bestämmelsen rörande kristidsnämndsbeslut även fortsättningsvis bör vara intagen i kristidsnämndskungörelsen. Härigenom skulle, anför jordbruksnämnden, bestämmelsen gälla samtliga kristidsnämndens beslut. Det kan nämligen tänkas att kristidsnämnd enligt författning eller genom föreskrifter av Kungl. Maj:t, central myndighet eller länsstyrelse blir skyldig fullgöra uppgifter, som inte kan anses åvila nämnden på grund av lagen om lokal kristidsförvaltning. Besvär bestämmelse för nämndens beslut i sådana ärenden saknas därför, om besvärreglerna tas in i lagen i stället för i kungörelsen. Åtminstone borde, anser jordbruksnämnden, i besvärparagrafen anges att talan får föras hos länsstyrelsen mot kristidsnämnds beslut i ärende enligt lagen "eller med stöd av lagen meddelad föreskrift".

För egen del anser jag det självklart att beslut av kristidsnämnd, som meddelats med anledning av att nämnden ålagts ytterligare uppgifter genom föreskrifter grundade på lagen, utgör beslut, som fattats enligt lagen och mot vilka besvär får föras enligt denna paragraf. Det är därför ej nödvändigt att uttryckligt ange att besvär bestämmelsen även avser beslut i ärende enligt med stöd av lagen meddelad föreskrift. Besvärsrätten mot beslut, som fattas av nämnden på grund av ålägg-

gande enligt annan författning och vilka beslut inte direkt avser folkförsörjningen, bör regleras i den särskilda författningen. En sådan reglering, som kan bli aktuell för kristidsnämnd, finns f. ö. redan nu i 45 § allmänna ransoneringslagen. Det är därför inte lämpligt att besvärshandläggningen tas in i en kristidsnämndskungörelse då ju bestämmelsen i så fall kommer att omfatta även sistnämnda beslut, för så vitt ej undantag görs för dessa beslut.

I promemorian föreslås att talan ej får föras mot beslut som länsstyrelse meddelar i ärende enligt lagen som genom besvär kommit under länsstyrelsens prövning.

I sitt remissyttrande tar jordbruksnämnden upp denna fråga. Nämnden anför, att under kristiden i anslutning till andra världskriget var besvärsgången kristidsnämnd — kristidsstyrelse — livsmedelskommissionen (eller annan central kristidsmyndighet) — Kungl. Maj:t. Detta innebär att den centrala myndighet, som hade ansvar för ransoneringen och som hade utfärdat de bestämmelser som tillämpades av den lokala kristidsmyndigheten, också utgjorde besvärshandläggningen. Fördelen härmed var bl. a. att den centrala myndigheten via besvärshandläggningen kunde tillse att bestämmelserna tolkades och tillämpades på det sätt som avsetts och att tillämpningen blev enhetlig i hela landet. Denna betydelsefulla fördel går man förlustig om man låter landets 24 länsstyrelser vara sista besvärshandläggningen. En sådan konsekvens kan man, framhåller nämnden, givetvis acceptera i ett krigsläge, men eftersom bestämmelserna är avsedda att fungera även i andra fall, exempelvis i ett avspärrningsläge, bör besvärsgången vara så ordnad att man tillgodoser kraven på stadga och enhetlighet i avgörandena. De ärenden varom här är fråga, exempelvis en tillverkares ansökan om tilldelning av råvaror eller en handlandes ansökan om licens för inköp av varulager, kan vara av mycket stor betydelse för den enskilde. En rimlig anordning synes härvid vara att besvär över kristidsnämnds beslut skall föras hos vederbörande centrala krismyndighet. Härvid får förutsättas att den sistnämnda där ärendets art så kräver inhämtar vederbörande länsstyrelsens yttrande innan ärendet avgörs. I ett krisläge kan sedan Kungl. Maj:t överföra besvärshandläggningen från centralmyndigheten till länsstyrelserna med stöd av administrativa fullmaktslagen. Enligt nämndens mening bör emellertid i ett krisläge utan krig även vissa möjligheter finnas att föra besvären vidare till Kungl. Maj:t. Erfarenheterna under den senaste kristiden torde ha givit vid handen att krismyndigheternas åtgärder kan innebära djupa ingrepp i viktiga medborgarligen rättigheter och att i samband härmed behov kan föreligga av en överprövning av myndigheternas beslut.

Med hänsyn till vad jordbruksnämnden anför har i andra stycket föreskrivits att talan mot länsstyrelsens beslut får föras hos Kungl. Maj:t eller myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer.

12 §

Paragrafen motsvarar i huvudsak 8 § KFL och erinrar om att Kungl. Maj:t eller myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer äger meddela tillämpningsföreskrifter.

Jag kommer att i annat sammanhang föreslå Kungl. Maj:t att en kungörelse om kristidsnämnder utfärdas.

Slutbestämmelser

Den nya lagen bör träda i kraft och KFL upphöra att gälla den 1 januari 1974.

Den första mandatperioden för ledamöter och suppleanter i särskilt inrättad kristidsnämnd bör bestämmas så att överensstämmelse kommer att råda med den allmänna mandattiden inom kommunala nämnder. En regel härom har tagits in i en slutbestämmelse.

6 Hemställan

Jag hemställer att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen att antaga förslagen till

1. lag om lokal kristidsförvaltning,
2. lag om ändring i allmänna tjänstepliktslagen (1959: 83),
3. lag om ändring i lagen (1971: 309) om behörighet för allmän förvaltningsdomstol att pröva vissa mål.

Hinder föreligger inte mot att ärendet behandlas först under riksdagens höstsession.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Britta Gyllensten

Innehåll

Propositionen	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Lagförslag	2
Förslag till lag om lokal kristidsförvaltning	2
Förslag till lag om ändring i allmänna tjänstepliktslagen (1959: 83)	4
Förslag till lag om ändring i lagen (1971: 309) om behörighet för allmän förvaltningsdomstol att pröva vissa mål	5
Utdrag av statsrådsprotokollet den 11 maj 1973	8
1 Inledning	8
2 Gällande rätt	8
2.1 Allmänt	8
2.2 Lagen om skyldighet för kommun att fullgöra vissa av krig m. m. föranledda arbetsuppgifter (KFL)	9
2.3 Kungörelsen om kristidsnämnder	10
2.4 Kungörelsen om kommunala kristidsförbund	11
2.5 Allmänna tjänstepliktslagen	11
2.6 Bestämmelser om planläggning och andra förberedelser	11
3 Departementspromemorian	12
3.1 Inledning	12
3.2 Erfarenheter från första världskriget	13
3.3 Planläggningen under mellankrigsåren	15
3.4 Erfarenheterna under och den närmaste tiden efter andra världskriget	16
3.4.1 Den lokala kristidsorganisationen särskilt på livsmedelsområdet	16
3.4.2 Prisombudsorganisationen under 1940- och 1950-talen	18
3.5. Tidigare reformförslag	19
3.5.1 Kommunalrättskommitténs förslag	19
3.5.2 ÖEF:s förslag år 1969	21
3.6 Förslag till ny lagstiftning	21
3.6.1 Kommunal medverkan vid kristidsförvaltning och regleringen därav	21
3.6.2 Precisering av kommunernas skyldigheter m. m. . .	23
3.6.3 Organisationen för de kommunala uppgifterna inom folkförsörjningen	24
3.6.4 Planläggning och andra förberedelser för den kommunala verksamheten inom folkförsörjningen . . .	29
3.6.5 Krigsorganisation	30
3.6.6 Kostnaderna för den kommunala verksamheten inom folkförsörjningen	31
3.6.7 Personalen för den kommunala verksamheten . . .	32
4 Remissyttrandena	33
5 Departementschefen	38
5.1 Allmän motivering	38
5.2 Specialmotivering till förslaget till lag om lokal kristidsförvaltning	43
6 Hemställan	48

